

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Otakar Bursa

**ZAPOJENÍ NOVÝCH OBYVATEL DO VOLNOČASOVÝCH SLUŽEB
V MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 20 – HORNÍ POČERNICE**

PARTICIPATION OF NEW RESIDENTS IN LEISURE SERVICES IN
THE MUNICIPAL DISTRICT OF PRAGUE 20 – HORNÍ POČERNICE

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Petra Špačková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 25. května 2015

Podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval svojí vedoucí **RNDr. Petře Špačkové, Ph.D.** a všem ostatním, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je především ověřit potenciální diferenciaci v míře zapojení původních a nově přistěhovaných obyvatel do volnočasových aktivit, zprostředkovaných lokálními službami, a posoudit možné ovlivnění procesu integrace délkou jejich pobytu. Jako případová oblast výzkumu byla zvolena migračně atraktivní městská část Praha 20 – Horní Počernice, ležící na východním okraji hlavního města. Vybrané území je v postsocialistickém období charakteristické intenzivní bytovou výstavbou a součástí práce je její etapizace a zmapování, sloužící rovněž jako podklad použité metodiky.

Klíčová slova: sociální integrace, volnočasové služby, rezidenční suburbanizace, okrajové město

ABSTRACT

The main aim of this bachelor's thesis is to verify the potential differentiation in involvement between old-timers and newcomers to free time activities, mediated by the local services, and to assess the possible effect on the process of integration by the length of their stay. As a case area of research was chosen the municipal district of Prague 20 – Horní Počernice, which is for migration attractive and located in the eastern outskirts of the capital city. The selected territory is in the post-socialist period characterized by intensive housing development and as a one part of the work there is its phasing and mapping, also serving as the basis of used methodology.

Keywords: social integration, leisure services, residential suburbanization, edge city

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ	9
2.1 Dva rozdílné pohledy na důsledky proměn sociálních struktur v suburbii.....	9
2.2 Integrace nově příchozích obyvatel do společenského dění v suburbii	10
2.3 Služby jako zprostředkovatelé nových kontaktů	13
2.4 Dostupnost služeb v sídelní hierarchii.....	14
3. METODIKA VÝZKUMU A ZDROJE DAT	16
3.1 Aplikace špendlíkové metody v geografickém výzkumu	18
4. PŘEDSTAVENÍ MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 20 – HORNÍ POČERNICE.....	21
4.1 Charakteristika zkoumané oblasti	21
4.1.1 Věková struktura obyvatelstva	22
4.2 Horní Počernice – součást kompaktního města, či samostatné suburbium?.....	24
4.3 Etapizace lokální bytové výstavby po roce 1989	25
5. ZAPOJENÍ OBYVATEL DO VOLNOČASOVÝCH SLUŽEB.....	28
5.1 Jednotlivé výzkumy ve volnočasových institucích	28
5.1.1 Místní veřejná knihovna Horní Počernice	28
5.1.2 Divadlo Horní Počernice.....	30
5.1.3 Kulturní středisko Domeček.....	31
5.1.4 Dům dětí a mládeže Horní Počernice	32
5.1.5 Základní umělecká škola Ratibořická	34
5.1.6 Rodinné centrum MUM	35
5.1.7 Sportovní hospoda.....	36
5.2 Porovnání výsledků ve sledovaných institucích.....	37
6. ZÁVĚR	40
Seznam použité literatury	42
Statistické, mapové a jiné podklady.....	46

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Zkoumané instituce a hlavní oblasti novostaveb v Horních Počernicích.....	17
Obr. 2: Postup při vyhodnocování dat ze špendlíkové metody	20
Obr. 3: Poloha Horních Počernic v rámci Prahy a okolí.....	22
Obr. 4: Areál nových bytových domů	26
Obr. 5: Gated community „Oáza pod javory“	26
Obr. 6: Špendlíkový výzkum v Místní veřejné knihovně H. P.	28
Obr. 7: Velikonoční dílničky v DDM H. P.	32
Obr. 8: Sportovní hospoda (květen 2015)	36
Obr. 9: Okolí DDM Horní Počernice a ZUŠ Ratibořická.....	38

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Věková struktura obyvatel, přistěhovalých v letech 2001–2010	23
Graf 2: Věková pyramida Horních Počernic v letech 1991 a 2011	23
Graf 3: Byty v RD a BD na území Horních Počernic podle období jejich dokončení.....	25
Graf 4: Uživatelé Místní veřejné knihovny H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu	29
Graf 5: Návštěvníci Divadla H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu.....	30
Graf 6: Uživatelé KS Domeček dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu	31
Graf 7: Uživatelé DDM H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu	33
Graf 8: Uživatelé ZUŠ Ratibořická dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu.....	34
Graf 9: Hosté Sportovní hospody dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu	37

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Vzorová mapa pro špendlíkový výzkum
Příloha 2: Bytová výstavba v Horních Počernicích po roce 1989
Příloha 3: Dotazník

1. ÚVOD

Kompaktní část hlavního města Prahy je obklopena suburbánním, po roce 1989 migračně silně atraktivním prstencem. Praha se totiž rozrůstá jak v rámci vnějšího města, tak prostorovou expanzí okrajových částí a obcí v jejím zázemí, které nazýváme suburbii. V nejvíce ovlivněných lokalitách dochází postupem času kromě výrazných proměn fyzického vzhledu také k pozvolné polarizaci sociální struktury obyvatelstva, což je spojováno právě s příchodem nových rezidentů do těchto oblastí (Ouředníček 2001).

Klidné bydlení v pražském zázemí v současnosti vyhledávají především mladí a vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří si plánují pořídit děti, nebo je již mají (Špačková, Ouředníček 2012). Nově příchozí obyvatelé se obvykle nacházejí v odlišné životní etapě než obyvatelé stávající, a to se kromě jiného musí odrazit v potřebách a požadavcích na funkční vybavenost jejich bydliště službami. Vycházím z toho, že se člověk v místě svého nového bydliště postupně začleňuje mezi ostatní právě také pomocí volnočasových aktivit, zprostředkovaných různými institucemi. Cílem bakalářské práce je proto ověřit potenciální diferenciaci v míře zapojení původních a nově přistěhovalých obyvatel do volnočasových služeb, a posoudit možné ovlivnění procesu integrace jejich délkou pobytu. Využitá metodika umožnila taktéž sledovat, odkud uživatelé do jednotlivých institucí přicházejí. Na následující otázky budou hledány odpovědi.

- *Jaké jsou rozdíly ve využívání různých druhů místních služeb, poskytujících možnosti k trávení volného času, mezi starousedlíky a nově příchozími obyvateli zkoumané lokality?*
- *Ovlivňuje délka pobytu nově příchozích obyvatel intenzitu využívání místních služeb touto skupinou?*
- *Jak rozsáhlé jsou spádové oblasti zkoumaných institucí? Které z nich a v jaké míře obsluhují i okolní městské části a obce?*

Studovanou lokalitou je městská část Praha 20 – Horní Počernice, jež se nachází při východních hranicích hlavního města. Toto území jsem si vybral proto, že zde již přes patnáct let bydlím, lokalitu znám a rovněž jsem prošel jako novousedlík procesem postupného ukotvení. Po roce 1974, ve kterém byly Horní Počernice připojeny k Praze, se oblast stala jedním z center plánovaných sídlišť a jejich realizace probíhala až do konce 80. let. Postsocialistické období bylo a stále je charakteristické intenzivní výstavbou rodinných i bytových domů uvnitř i vně kompaktní zástavby této městské části. Lokalita

je z mého pohledu migračně atraktivní a dílčím cílem práce, který bude využit i pro část výzkumu, je *podrobné zmapování a zhodnocení místní výstavby po roce 1989*.

Dosavadní výzkumy integrace nových obyvatel se v pražském metropolitním regionu v podobném smyslu zaměřovaly na oblasti typických suburbánních lokalit (Gondová 2004; Puldová, Ouředníček 2006; Doležalová, Ouředníček 2006; Špačková, Ouředníček 2012; Špačková a kol. 2012). Záměrem práce je především stávající poznatky k této problematice rozšířit. Přestože Horní Počernice nelze považovat jednoznačně za suburbium, bude k nim v této práci tak přistupováno, neboť se jim, podle mého názoru, zdejší integrační procesy podobají. Diskusi postavení Horních Počernic v prostorovém členění Prahy je v textu věnována samostatná podkapitola.

Bakalářská práce je strukturována nejprve do části teoretické, kde je studovaná problematika zarámována do teoretického kontextu a nastíněny předchozí přístupy k jejímu řešení. Následuje kapitola věnovaná použité metodice. V práci byla využita neobvyklá metoda špendlíkového šetření a doplňkově také průzkum dotazníkový. V empirické části práce je charakterizováno zkoumané území, diskutována pozice Horních Počernic v sídelní struktuře a popsány etapy lokální bytové výstavby v postsocialistickém období. Na dalších stránkách jsou analyzovány získané poznatky z výzkumu v jednotlivých institucích a představeny výsledky dotazníkového šetření. V závěrečné části práce jsou syntézou použitých metod zodpovězeny výše uvedené otázky.

2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ

Nadcházející stránky se zabývají dosud získanými znalostmi ve zkoumané problematice. V prvním úseku jsou zmíněny dva hlavní přístupy ke studiu sociální integrace v suburbii, následované podkapitolou, která téma rozvíjí a odkazuje na konkrétní výstupy z prací českých i zahraničních autorů. Třetí část podrobněji rozebírá působení služeb na sledovaný proces a čtvrtá stručně popisuje jejich lokalizaci v sídelní hierarchii.

2.1 Dva rozdílné pohledy na důsledky proměn sociálních struktur v suburbii

Postoje nejen českých geografů, sociologů či dalších vědců se při diskusi problematiky integrace nově příchozích obyvatel mezi starousedlíky v suburbii velkých měst značně odlišují. Konkrétně lze uvést dva základní přístupy k tomuto procesu.

První skupina, do které je možno zařadit práce Putnama (2000), Sýkory (2003) či Potočného (2006), nahlíží na proces proměn sociálních struktur v suburbánních lokalitách spíše záporně. Výše uvedení autoři se domnívají, že přesun městského života na vesnici¹ vede zpravidla ke ztrátě sociální soudržnosti a posilující individualizaci, a to zejména vlivem nárůstu dojížděkových vzdáleností za každodenními činnostmi. Podle Sýkory (2002) působí na sociální integraci negativně vysoká prostorová segregace funkcí a s tím spojená nutnost frekventovaného používání osobního automobilu. Zmíněné názory jsou často podpírány zkušenostmi z amerických a západoevropských suburií. Burchell a kol. (2005) uvádějí, že dlouhá doba, strávená dojížděním, ovlivní rozsah sociálních interakcí. Putnam (2000, s. 213) odhaduje, že „každých dalších deset minut denního dojížděního zkrátí účast v komunitních záležitostech o 10 procent.“ Gajdoš a Moravanská (2011) doplňují, že vnášení prvků městského životního stylu je nezřídka vnímáno původními obyvateli lokalit záporně, což se poté nepříznivě promítá do osobních vztahů s nově příchozími.

Druhá část autorů se přiklání k názoru, že příliv nového obyvatelstva, třebaže obvykle značně odlišných sociálních struktur, nemusí v suburbii nutně vést k erozi sociálního prostředí, ale naopak může společenské dění v lokalitě oživit. Sem je možno zařadit některé výzkumy případových lokalit v suburbánních zónách Prahy či Brna, a to například Gondové (2004), Puldové a Ouředníčka (2006), Galčanové a Vackové (2008)

¹ Podle Sýkory (2003, s. 221) je „stěhování z jádra do zázemí nesporně nejvýznamnějším suburbanizačním směrem.“

nebo Špačkové a kol. (2012). „Ačkoliv je řada kontaktů mezi obyvateli a starousedlíky vynucena rutinními každodenními činnostmi, je možné zaznamenat řadu aktivit, kterých se dobrovolně účastní obyvatelé obou částí obce“ (Puldová, Ouředníček 2006, s. 138).

2.2 Integrace nově příchozích obyvatel do společenského dění v suburbíích

Potočný (2006) rozlišuje mezi novými rezidenty dvě odlišné skupiny, a to na základě jejich přístupu k začlenění mezi původní obyvatele. První část příchozích se relativně rychle do života v lokalitě zapojuje, což je přikládáno i jejich kladnému postoji k trávení volného času v okolí domova. Oproti tomu druhá skupina nových obyvatel v suburbii žádné vazby nevyhledává a místo svého bydliště využívá primárně pro přespání². Rovněž Majerová (2008, cit. v Hrušková 2013) vidí ve způsobu trávení a dostatku volného času velký integrační potenciál, jenž je podle ní ovlivněn zejména pohlavím, věkem, rodinnou charakteristikou a pracovními povinnostmi jedince.

Domněnku, že se některé sociální skupiny integrují dříve než jiné, potvrzuje výzkum Hruškové (2013), který poukázal na velmi rychlé zapojení mladých matek s dětmi do společenského života v suburbánních obcích Mladé Boleslavi. Význam autorka přikládá zejména velkému objemu času, stráveného v obci (viz také Bernard 2006; Novák, Sýkora 2007), a rychlému navazování nových kontaktů, zprostředkovaných často právě dětmi (také např. Puldová, Ouředníček 2006; Galčanová, Vacková 2008). Na opačné straně obvykle stojí nejen ekonomicky aktivní muži, kteří mají přirozeně volného času méně (Duffková a kol. 2008), ale i bezdětné pracující ženy středního věku, což zpravidla vede ke zpomalení jejich integračního procesu v nové lokalitě (Bernard 2006; Kajdaneček 2014). Novák a Sýkora (2007) zmiňují, že typickou rodinu nových suburbanitů tvoří muž, pracující ve městě, a žena, pečující o děti v domácnosti. Podrobněji se genderovými rozdíly v suburbíích zabývá Hirt (2008), která například zdůrazňuje těžkou pozici bezdětných či starších žen v domácnosti, jež nové kontakty tolik nenavazují a naopak rychle ztrácejí ty staré. Takové ženy se podle autorky mohou v nové lokalitě cítit uvězněné. Smolová (2009) pro nepracující ženy, obvykle manželky bohatých podnikatelů, které tráví v prostorách suburbia většinu svého času, používá označení *zelené vdovy*.

² Puldová a Ouředníček (2006, s. 139) se ovšem domnívají, že „česká suburbia neslouží jako noclehárny pracujících ve městech.“

Puldová (2006) považuje jako klíčový faktor sociální integrace výskyt prostor pro setkávání původních a nových obyvatel, jakými mohou být prostory veřejné (Havlíčková 2012), kam je možno zařadit například dětská hřiště, parky, autobusové zastávky apod.³ Galčanová s Vackovou (2008) taková místa, na nichž se shledávají obě skupiny obyvatel, nazývají *uzlovými body integrace*. Absence podobných lokalit, což je v suburbii obvyklé (Gajdoš, Moravanská 2011), vede k obtížnějšímu navazování nových kontaktů (Bernard 2006; Voslářová, Puldová 2010). Neméně důležitá jsou místa poskytující služby, občanská sdružení, organizace nebo různé společenské akce, které se v obcích konají⁴ (Puldová, Ouředníček 2006; Špačková a kol. 2012) a vedou k *sociální participaci* novousedlíků (Gajdoš 2001, cit. v Reparská 2013). Kajdanek (2014) doplňuje na příkladu Polska do výčtu mládežnické kluby a mše. Za významné, integraci napomáhající lokální společenské akce, považují například pálení čarodějnic, masopustní karnevalový průvod nebo novoroční běh, přestože při nich bývají novousedlíci přítomni jen jako diváci (Galčanová, Vacková 2008). Velká část zmíněných činností je směřována na děti a podle Janowitz (1967), Bernarda (2006) i Špačkové a Ouředníčka (2012) přispívají právě aktivity dětí ke sblížení rodičů a zejména matek ze staré a nové zástavby. Výzkum Gajdoše a Moravanské (2011) v suburbánních obcích na Slovensku přesto ukázal, že jejich noví obyvatelé sice hojně využívají lokální obchody a služby, ale již o poznání méně navštěvují zařízení pro volný čas nebo se účastní kulturních či společenských akcí a činností v občanských sdruženích. Příležitosti k vykonávání těchto aktivit ale nejsou často dostatečné, a proto není výjimkou, že nově příchozí obyvatelé bývají u vzniku dalších činností, jež v lokalitě doposud sami postrádali (Bernard 2006). Nutno ale připomenout myšlenku Putnama (2000), že lidé v dnešní době tráví s kamarády nebo sousedy podstatně méně času než dříve. Hnilička (2005) či Gajdoš a Moravanská (2011) také zdůrazňují obvykle silnou závislost dětí na svých rodičích, kteří je například musejí na místa jejich volnočasových aktivit nezřídká ze suburbii dovážet a musím tedy zopakovat svůj úsudek z úvodní části práce, že klíčovým faktorem, zajišťujícím zapojení nejen dětí do společenského života v nové obci, je lokální přítomnost vhodných služeb, které zájmové činnosti zprostředkovávají.

Domnívám se, že pro empirickou část této práce bude vhodným postupem rozdělit volnočasové aktivity do různých skupin tak, jak je například dělí Duffková a kol. (2008).

³ Kvalitní veřejná prostranství jsou podle Hniličky (2005) symbolem hustě osídlených oblastí.

⁴ V Česku ale spolkové činnosti často chybí a Bernard (2006) vidí příčiny například v absenci organizovaného života kolem farností.

První skupinou, kterou autoři vyčleňují, jsou aktivity kulturní, kam spadají jak činnosti, při kterých člověk určité kulturní hodnoty přijímá (návštěva divadel či koncertů, ale i sledování TV), tak ty, při nichž je naopak sám vytváří (provozování hudby, malování). Burchell a kol. (2005) považují přítomnost kulturních zařízení za významný aspekt kvality života v lokalitě. Zadruhé se rozlišují aktivity sociální neboli společenské, jejichž vykonávání přispívá k utváření mezilidských kontaktů a vazeb. Běžně do této skupiny výzkumníci řadí společná posezení v kavárnách, barech nebo restauracích a dále různé společenské akce či vzájemné návštěvy. Zatřetí se vydělují volnočasové aktivity vzdělávací, do kterých spadá čtení knih, návštěva kroužků a spolků, ale i získávání informací na internetu. Dále lze rozlišit činnosti sportovní⁵, veřejné (demonstrace, veřejná vystoupení apod.), rekreační či koníčky, resp. manuální činnosti. O posledních dvou zmíněných se ale domnívám, že na samotné zapojení do života v obci má jejich vykonávání jen malý vliv, ba možná jako samotné mohou vést i k určitému odloučení. Je třeba doplnit, že výše zmíněné kategorie jsou v mnoha případech vzájemně propojeny. Například s aktivitami kulturními se pojí často i sociální aktivity (zmíněné dětské kroužky apod.). Obvykle také jedny aktivity předcházejí druhým. Například účast na pravidelném cvičení pro maminky může v budoucnu vést ke společnému posezení cvičenek v restauraci. Obdobných příkladů ale jistě existuje mnohem více, a proto také považuji za podstatný faktor pro začlenění nových obyvatel do společenského dění v obci množství, dostupnost a kvalitu míst, kde lze výše zmíněné volnočasové aktivity vykonávat. Myslím si, že čím rozmanitější možnosti trávení volného času v lokalitě budou novousedlíci mít, tím jejich ukotvení bude snazší.

Na integraci nových rezidentů do společenského života ve stávající obci působí i mnoho dalších faktorů. Špačková s Ouředníčkem (2012) potvrdili myšlenku Janowitz (1967), že podstatnou roli hraje doba, po kterou v lokalitě novousedlíci bydlí. Míra jejich zapojení do života v lokalitě se postupně odvíjí od nárůstu počtu místních kontaktů a vykonávaných aktivit. Vliv má nepochybně také fyzická a sociální vzdálenost (Puldová 2006). Fyzickou vzdáleností rozumíme prostorovou segregaci novostaveb od starší kompaktní zástavby a rozdílnou sociální charakteristiku nově přistěhovalých a původních obyvatel chápeme jako vzdálenost sociální. Bernard (2006) doplňuje, že pokud se v lokalitě nachází rozsáhlá, ale odloučená oblast novostaveb, jejich obyvatelé často

⁵ Putnam (2000) ale věcně podotknul, že lidé dnes raději sportovní akce sledují jako diváci, než by se jich aktivně účastnili.

navazují bližší kontakty pouze mezi sebou, což snižuje jejich potřebu se integrovat do širšího okolí lokality. *Oblast sdílené každodennosti* se tak zúží pouze na nejbližší okolí jejich nového bydliště (viz také Galčanová, Vacková 2008). Podobný příklad uvedla Kajdaneck (2014) u prostorově oddělených sídlišť na polských suburbiích. O poznání lépe na tom jsou v procesu začleňování mezi starousedlíky obyvatelé nových domů na volných pozemcích mezi původní zástavbou, nicméně stejná autorka zdůrazňuje, že viditelný kontrast v architektuře může k integraci přispívat i negativně. Na opačné straně stojí obyvatelé samostatně stojících rodinných domů, kteří se však sbližovat s ostatními často ani nechtějí (Kajdaneck 2014). Podle Galčanové a Vackové (2008, s. 15) to ale není „bydlení v domě ve staré části obce, ale sdílená historie vztahů a vazeb, která dělá ze starousedlíků ohraničenou skupinu.“

Snad již obecně přijímaným faktem je, že pražská předměstí vyhledávají zejména mladí, zajištění a vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří se chystají pořídit si potomky, nebo je již mají (Čermák 2005)⁶. Charakteristické jsou u novousedlíků proto zprvu odlišné návyky na životní styl a potřeby, jež působí problémy v soužití obou skupin obyvatel (Ouředníček 2002), ale postupem času se vyrovnávají (Doležalová, Ouředníček 2006; Puldová, Ouředníček 2006). Novák a Sýkora (2007) uvádějí, že zatímco původní obyvatelé suburbií tráví o víkendech většinu svého času v okolí svého domu či na zahradě, novousedlíci si zachovávají svojí vazbu k městu. Konečně podle Duffkové a kol. (2008) se při zapojení obyvatel do volnočasových aktivit stále více promítají i ekonomické faktory, které způsob jeho trávení značně ovlivňují.

2.3 Služby jako zprostředkovatelé nových kontaktů

Do rostoucích suburbií se postupem času přemísťují základní služby (Gajdoš 2009), za kterými zejména noví obyvatelé rozvojových lokalit jinak dojíždějí do centrálního města (Kajdaneck 2014). Chapin (1965, cit. v Puldová 2006) vidí ve službách potenciál pro interakci původních a nově příchozích obyvatel, byť některé zpravidla „nevedou k utváření silnějších sociálních vazeb“⁷ (Janowitz 1952, cit. v Puldová 2006, s. 71). Jaké jsou však rozdíly ve využívání různých druhů služeb mezi těmito dvěma skupinami?

⁶ Situace je v pražské metropolitní oblasti odlišná například od východoněmeckých suburbií, kde je demografická struktura nově příchozích obyvatel vyrovnanější (Nuissl, Rink 2005).

⁷ Tyto vazby označuje sociolog Morris Janowitz (1952, cit. v Phillips 1996) jako *limited liability*.

Puldová s Ouředníčkem (2006) ve svém výzkumu v obcích pražského zázemí zjistili, že intenzita využívání lokálních služeb se mezi starousedlíky a novousedlíky prakticky neliší. Určitou diferenciaci autoři přece jen našli, a to u místních obchodů s potravinami, které noví rezidenti využívají zhruba dvakrát méně než původní obyvatelé obcí. Puldová (2006, s. 73) se domnívá, že „nově příchozí obyvatelé jsou zvyklí na určitou úroveň prodejen (možnost výběru, otevírací doba apod.) a menší prodejny jejich potřebám a zvykům nedostačují.“ Novousedlíci tak častěji využívají velkých nákupních prostor hypermarketů v obchodních centrech na okrajích Prahy a lze tedy u nich v tomto případě pozorovat větší návaznost na centrální město. Ze stejného výzkumu Puldové a Ouředníčka (2006) ale vyplynulo, že jsou nově příchozí obyvatelé v suburbánních lokalitách naopak aktivnější ve využívání restauračních zařízení, nicméně Puldová (2006) zdůrazňuje, že je jejich návštěvnost závislá na přítomnosti a kvalitě daných podniků. Rovněž Bernard (2006) přikládá obchodu s potravinami či hospodě silný integrační význam. „Tam, kde ani jedno z obou zařízení neexistovalo, byla možnost kontaktu výrazně omezená“ (Bernard 2006, s. 750).

Závěrem je nutné podotknout, že lidé, přicházející do zázemí velkých měst, ale obvykle nehledají odlišný způsob života a nemají velký zájem stát se součástí nového společenství (Kajdanecký 2014). Prioritou těchto migrantů bývá zlepšení podmínek pro bydlení v cenově dostupných lokalitách (Nuissl, Rink 2005).

2.4 Dostupnost služeb v sídelní hierarchii

Berry (1967) ve své práci zmiňuje výzkum z 30. let 20. století na americkém venkově, při němž bylo u oslovených obyvatel zjišťováno, jak daleko dojíždějí za různými službami. Nejkratší vzdálenosti dělily obyvatele od obchodů s potravinami, resp. služeb pravidelné potřeby, a naopak za těmi, jež jsou vyhledávány méně obvykle (právníkové služby, nemocnice, obchody s nábytkem), dojížděli obyvatelé vesnic dále a do větších měst (viz také Brown 1992). Malá centra zprostředkovávají jen malý rozsah aktivit, zatímco velká s více činnostmi obsluhují větší území, což je ve shodě s teorií centrálních míst, představené Christallerem (1933). S rostoucí populační velikostí města roste i nabídka služeb a velikost obsluhovaného území.

Berry (1967, s. 35) uvádí, že „přibližnou populaci centrálního místa by mělo být možné odvodit z nabídek maloobchodu a služeb.“ Stejný autor ale zdůrazňuje, že v případě suburbií je obyvatelstvo obvykle početnější, než by z množství nabízených

služeb mohlo vyplývat, a proto také na ně není možno správně aplikovat gravitační modely, které zohledňují populaci dvou center (Reilly 1931), namísto velikosti prodejních ploch (Huff 1963). Podobně jako v 60. letech ve Spojených státech dochází v dnešní době i v mnoha českých městech k poklesu počtu obyvatel v městských jádrech a nárůstu na periferiích, a to je spojováno s rostoucí mobilitou obyvatel (Berry 1967). V důsledku toho se maloobchod postupně přesouvá na okraje měst a u nás je tento proces spjat s jeho internacionalizací od druhé poloviny 90. let (Szczyrba 2005). Není s podivem, že růst příjmů znamenal vyšší a pravidelnou poptávku například po volnočasových službách a zábavě (Marshall, Wood 1995), což přivedlo tyto dříve méně dostupné služby blíže ke svým zákazníkům (Berry 1967).

3. METODIKA VÝZKUMU A ZDROJE DAT

Tato kapitola poskytuje výčet a vysvětlení aplikované metodiky a zdrojů dat, na jejichž základě byly zpracovány stanovené otázky. V terénním výzkumu byla primárně využita kvantitativní, tzv. špendlíková metoda, která spočívala v zaznamenání bydliště návštěvníka vybraného zařízení zapíchnutím špendlíku do připravené mapy. Doplnkově posloužilo také dotazníkové šetření mezi studenty a pozorování. V podkapitole 3.1 je špendlíkové šetření představeno podrobněji a popsány další klady i nedostatky jeho použití i následné interpretace.

Princip sbírání dat špendlíkovou metodou byl založen na umístění map Horních Počernic a blízkého okolí spolu s krabičkou špendlíků na nástěnky v osmi volnočasových institucích, nacházejících se na území Horních Počernic. Příchozí návštěvníci do těchto objektů byli vyzváni po dobu 30 nebo 60 dnů⁸ v průběhu února až dubna 2015 k označení svého bydliště připíchnutím špendlíku do vystavené mapy⁹ (viz příloha 1). Instituce byly pro šetření vybírány tak, aby plošně pokryly celé území sledované městské části a zároveň zahrnovaly co nejrozmanitější způsoby trávení volného času. Zvolena byla následující místa: knihovna, divadlo, kulturní centrum, dům dětí a mládeže, základní umělecká škola, rodinné centrum, sokolovna a hospoda (obrázek 1). Ve výsledku byl celkový počet zaznačených bydlišť ze všech zkoumaných lokalit roven 538.

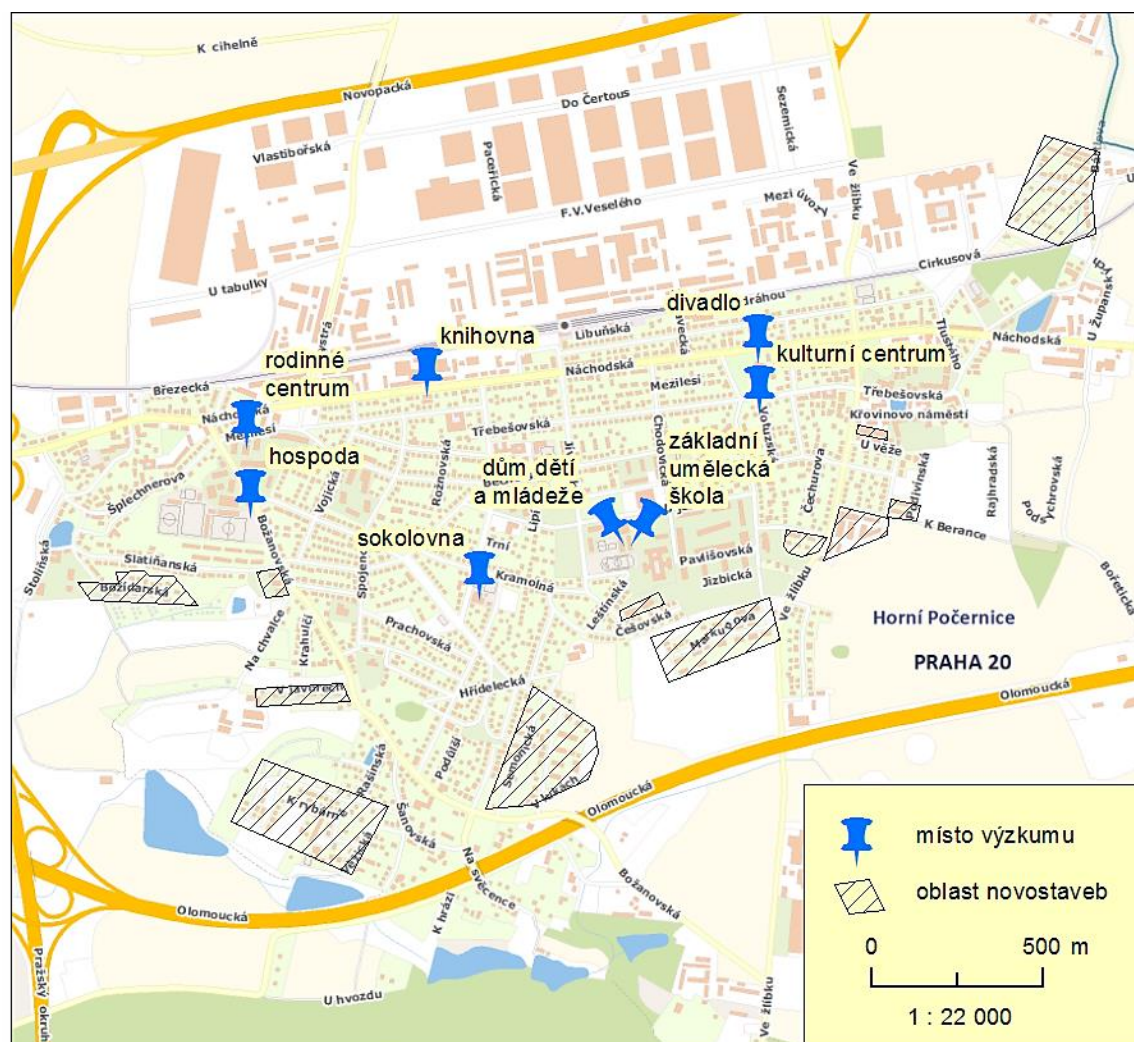
Špendlíková metoda byla aplikována s cílem zjistit, odkud lidé do různých volnočasových institucí přicházejí. Následné porovnání získaných výsledků s mapou vývoje bytové výstavby (příloha 2) odhalilo, jak starý rodinný či bytový dům uživatelé dané služby obývají, přesněji řečeno, jak dlouho v Horních Počernicích bydlí. Z toho ale vyplývají i určitá úskalí použité metodiky, při níž byli tímto postupem obyvatelé každého nově postaveného domu automaticky považováni za novousedlíky, i když to o nich nemuselo vždy platit. Z doby výstavby domu totiž nelze vždy jednoznačně určit délku pobytu jeho stávajících obyvatel. Označení se mohli přistěhovat z jiné části Horních

⁸ Ačkoli byl původní záměr umístit mapy do všech lokalit na stejné časové období, ukázalo se, že zatímco na většině míst reakcí stále přibývá, šetření v hospodě po prvních dnech, kdy označování v mapě bylo zdejší atrakcí, žádné nové poznatky nepřináší. Proto byla tato mapa stažena již po 30 dnech.

⁹ Alternativou se pro sokolovnu a hospodu stalo využití propisovacích tužek namísto špendlíků a to z důvodu následného porovnání obou postupů. V mateřském centru byly pro označení do mapy určeny samolepky s dětskými motivy, protože jsem díky nim předpokládal zvýšenou atraktivitu šetření pro malé děti.

Počernic či v již dříve postaveném domě nahradit předchozí rezidenty¹⁰. Taktéž se jednotlivé domácnosti liší počtem a věkem jejich členů, a to se mohlo odrazit v pravděpodobnosti návštěv různých institucí (např. dům dětí a mládeže je přirozeně využíván více dětmi než dospělými nebo pětičlenná rodina zavítá do knihovny možná častěji než bezdětná atd.). Sahrát roli mohla i vzdálenost sledovaného zařízení od bydlišť označených, což ale bylo z mapových výstupů zřetelné a případně diskutováno. Také jsem si až příliš pozdě všiml, že na umístěných mapách špendlíkového výzkumu chybí zástavba z let 2013 a 2014. Přesto všechny tyto domy byly do mapového podkladu zaneseny a bylo s nimi počítáno při pozdější interpretaci celého šetření. Připouštím tedy potenciální odchylky, které mohly do určité míry ovlivnit výsledek výzkumu.

Obr. 1: Zkoumané instituce a hlavní oblasti novostaveb v Horních Počernicích

Zdroj: ÚRM (2012), vlastní šetření

¹⁰ Například Kajdanek (2014) ve své studii uvedla na příkladu polských suburbií, že zejména starší a zámožnější obyvatelé koupí namísto stavby nového domu starý a zrenovují ho. Rekonstruovaný dům lze na leteckých snímcích jen obtížně odhalit.

Již zmíněnou a nezbytnou součástí výzkumu se stalo zpracování mapového podkladu, jenž zobrazuje současnou zástavbu v Horních Počernicích s odlišením nové (příloha 2). Mezníkem pro dělení staveb, resp. obyvatel na starousedlíky a novousedlíky, byl i s ohledem na dostupné letecké snímky zvolen rok 1989, a aby bylo možné zkoumat možný vliv doby pobytu na zapojení do lokálních volnočasových aktivit, musela být nová zástavba dále klasifikována do čtyř přibližně stejně dlouhých období. Mapování bylo založeno na analýze historických i aktuálních ortofoto map Prahy (IPR 2015), a pro alespoň částečnou kontrolu jeho správnosti, i na datech o místní bytové výstavbě v letech 1997–2012 (ČSÚ 2013).

Nová zástavba byla pro potřeby práce členěna na období 1990–1996, 1997–2003, 2004–2009 a 2010–2014, přičemž rozhodující pro zařazení do příslušné kategorie byl rok kolaudace stavby, zjištěný z dat o místní bytové výstavbě (ČSÚ 2013). U objektů, dostavených před rokem 1997 nebo po roce 2012, u nichž tato informace nebyla k dispozici, se přiřazení staveb do jednotlivých období opíralo pouze o vlastní analýzu ortofoto map.

Doplňující metodou výzkumu bylo dotazníkové šetření, které proběhlo ve třech pracovních dnech začátkem května 2015. Smyslem jeho realizace bylo podpořit zodpovězení otázky o obslužnosti okolních městských částí či obcí, a proto bylo zorganizováno ve školních lavicích místního osmiletého gymnázia, o němž z vlastních zkušeností vím, že jej navštěvuje i mnoho mimopočernických studentů. Osloveni byli žáci šestého ročníku, jimž byly dotazníky rozdány na začátku vyučovací hodiny a následně po několika minutách vybírány nazpět, aby se zajistila jejich maximální návratnost. Tomu byl přizpůsoben i počet otázek, velikost a struktura dotazníku (příloha 3). Oslovených studentů bylo 63 (z toho 25 z Horních Počernic) a všichni přítomní jej řádně vyplnili.

3.1 Aplikace špendlíkové metody v geografickém výzkumu

Nyní následuje podrobnější představení šetření, provedené špendlíkovou metodou, a uvedení důvodů jeho volby. Prostor je věnován nastalým problémům a jejich řešení v průběhu výzkumu i při následné interpretaci.

Špendlíková metoda není v popsané podobě v českém geografickém výzkumu využívána. Osobně jsem se s ní setkal pouze ve dvou restauračních zařízeních, ve kterých majitelé na vystavené mapě České republiky sledovali, odkud k nim jejich hosté

přijíždějí. Zapichování špendlíků do map ale překvapivě používají i na Ministerstvu dopravy ČR pro monitorování nehodových lokalit¹¹. Tuto metodu jsem vybral, protože věřím, že dokáže efektivně odpovědět na kladené otázky a zároveň být pro potenciální respondenty zajímavá. Aplikace pouze dotazníkového šetření nebo rozhovorů by při velikosti Horních Počernic patrně pokryla jen zlomek této lokality a založení práce primárně na jedné z těchto dvou metod bylo vyloučeno. Výběrem špendlíkové metody bylo vsazeno na jednoduchost, atraktivitu a při zbytnosti fyzického kontaktu s výzkumníkem také na důvěru respondentů v zachování anonymity.

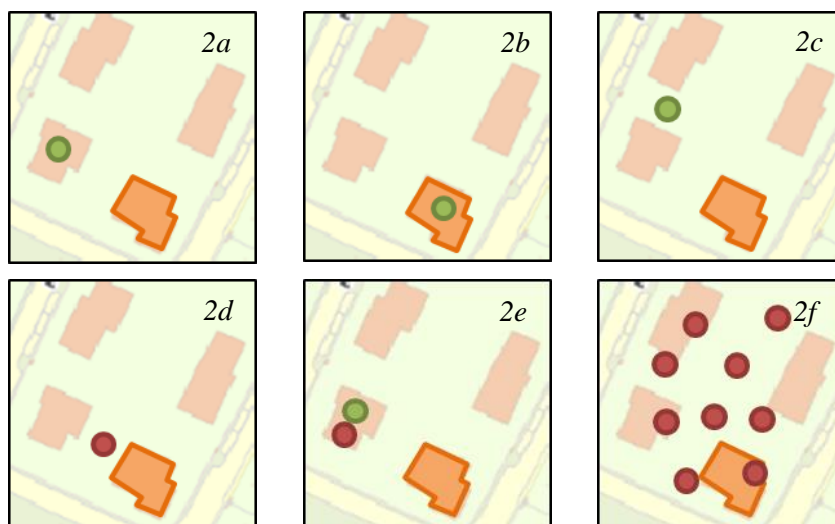
Všem osloveným institucím se plánovaný výzkum rovněž zalíbil a nabídku k zaslání pozdějších výsledků ocenily. Prostory pro umístění mapy s krabičkou špendlíků (propisovací tužkou nebo samolepkami) mi byly propůjčeny na nástěnkách v chodbách, v čekárně, u výčepu nebo v divadelním foyer. Formát map byl ustanoven jednotně na A3, což bylo pro rozeznání jednotlivých domů či názvů většiny ulic dostačující a zároveň bylo možné na papír umístit se stručným popisem výzkumu i mapku širšího okolí zkoumané lokality. Při pravidelných týdenních kontrolách byly pořizovány fotografie umístěných map, aby po jejich případném odcizení či poškození bylo možno vycházet z předchozích výsledků. V lokalitách, kde výzkum nezaujal, byly umístěny kolmo k nástěnkám papírové bannery s nápisem "ANKETA", a to do budoucna k počtu responsí pozitivně přispělo. Stále opomíjená mapa v místní sokolovně již ale po ztrátě znovu nahrazena nebyla. Nečekaný problém nastal v domě dětí a mládeže. Přestože byly příchozí děti podle slov jedné z místních lektorek zvědavé a na výzkum se často vyptávaly, některé z nich na mapě nemohly, kvůli chybějícím názvům kratších ulic, nalézt přesné místo svého bydliště.

Celkově byla náročnější spíše interpretace výsledků než samotná organizace výzkumu v terénu. Podle počtu reakcí soudím, že dotazované výzkum zaujal a nakonec z něj bylo nutné vyřadit jen několik označení „vtipálků“, které se vyskytovaly například uprostřed rybníka nebo v poli. Více reakcí obsahovaly mapy umístěné na dobře osvětlených místech, naopak šetření na chodbách patřila mezi méně úspěšná. Kroužkování bydliště propisovací tužkou se ukázalo přesnějším, neboť u podle mého názoru atraktivnějšího připichování špendlíků musela být část nejednoznačných reakcí vyřazena. Na obr. 2 jsou zobrazeny příklady platných i vyškrtnutých označení. Samolepky bohužel vhodně zvolené nebyly, protože jejich příliš velký rozměr zabránil jednoznačnému určení

¹¹ Údaj z webových stránek BESIPu – oddělení Ministerstva dopravy ČR (<http://www.ibesip.cz/> 14. 5. 2015).

bydliště dotazovaného, což byl v oblastech se starou i novou zástavbou neřešitelný problém. Přesto dle mého názoru dopadlo celé šetření velmi dobře a mapy obsahovaly dostatečný počet záznamů pro vyvození závěrů. Věřím ale, že by se tato metoda mohla stát ještě efektivnější, pokud by se měřítko umístěných map zvětšilo, anebo byli uživatelé služeb o probíhajícím výzkumu více informováni.

Obr. 2: Postup při vyhodnocování dat ze špendlíkové metody

Poznámka: Jednotlivé výřezy zobrazují různé příklady, které vysvětlují postup při vyhodnocování špendlíkové metody. Zelené kolečko znamená uznané označení, červené neplatné. Oranžově zvýrazněná plocha představuje novou zástavbu z období 2004–2009.

2a – platné označení ve starší zástavbě. 2b – platné označení v zástavbě z období 2004–2009. 2c – platné označení, zařazené do starší zástavby. Bylo možné předpokládat, že respondent obývá právě jeden ze dvou nejbližších domů. 2d – neplatné a vyškrtnuté označení. Bylo možné předpokládat, že respondent obývá právě jeden ze dvou nejbližších domů, ale není jasné, zda jde o starší nebo novější zástavbu. 2e – vícenásobná označení jednoho domu byla započítána pouze jednou. Výjimku tvořily bytové domy se dvěma započítatelnými reakcemi, ale jen pokud obě z nich nesměřovaly do jednoho bodu, což by spíše znamenalo dvojí označení jedné domácnosti, u nichž touto metodikou nemohl být rozlišován počet jejich členů. 2f – shluk několika označení na malém prostoru. Velmi pravděpodobně se jednalo o záměrné poškození výzkumu, a proto byla všechna považována za neplatná.

Zdroj: ÚRM (2012), vlastní zpracování

4. PŘEDSTAVENÍ MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 20 – HORNÍ POČERNICE

V následující stěžejní kapitole práce je nejprve obecně charakterizována zkoumaná oblast, přičemž je podrobněji popsána věková struktura nově příchodního obyvatelstva. Prostor je věnován také diskusi problematiky zařazení této městské části do prostorového členění Prahy, následovaný podkapitolou, v níž jsou specifikovány dílčí etapy místní postsocialistické výstavby na základě její intenzity a rozmístění.

4.1 Charakteristika zkoumané oblasti

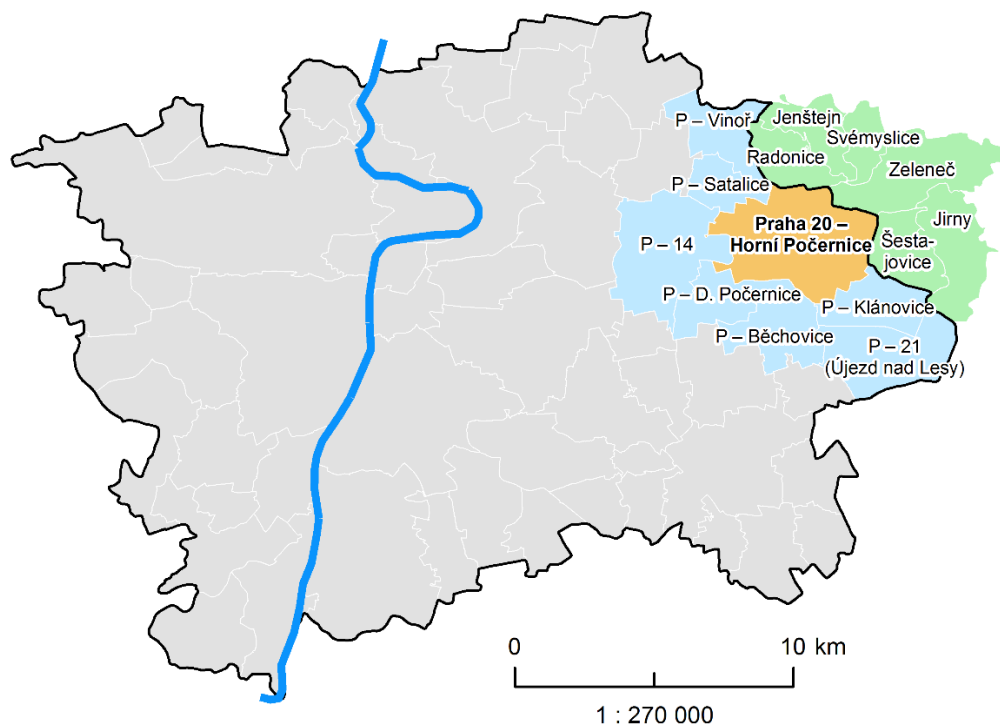
Městská část Praha 20 – Horní Počernice zaujímá místo při východní hranici našeho hlavního města (obr. 3). Zhruba ze dvou třetin je její území obklopeno rušnými komunikacemi – na severu rychlostní silnicí R10, na jihu dálnicí D11 a na západě dokončeným úsekem silničního okruhu kolem Prahy. Rovněž ji protíná železnice, vedoucí z Kolína přes Nymburk a Lysou nad Labem do centra města. Většina autobusových spojů, směřujících do Horních Počernic, navazuje na nedalekou konečnou stanici metra B – Černý Most¹². I přes svoji větší vzdálenost vůči jádru Prahy jsou tak Horní Počernice charakteristické dobrou dopravní dostupností z různých směrů a nepřekvapí rozsáhlá komerční zóna na jejich severním okraji (Sýkora 2002; Ouředníček 2011). K 31. prosinci 2014 čítaly Horní Počernice 15 201 obyvatel (ČSÚ 2014a) a s rozlohou 1 693,6 hektarů jsou největším katastrálním územím Prahy (ČSÚ 2014a), ke které byly připojeny v roce 1974.

Horní Počernice jsou díky své velikosti a počtu obyvatel velmi dobře vybaveny službami, které rozmanitostí a množstvím připomínají spíše menší okresní město. Nacházejí se zde čtyři mateřské školky, šest základních škol (včetně dvou praktických) a dvě střední školy (včetně osmiletého gymnázia). Mezi stěžejní instituce, jež zprostředkovávají trávení volného času a z nichž některé budou součástí výzkumu této práce, zařazují dům dětí a mládeže, základní uměleckou školu, sokol, rodinné centrum, knihovnu, divadlo, tvrz, středisko křesťanské pomoci, skautské středisko, kulturní středisko a mnoho občanských sdružení či spolků. V neposlední řadě v této městské části

¹² Před prodloužením metra na Černý Most v roce 1998 začínaly autobusové linky, směřující do Horních Počernic, na pět stanic vzdálené Českomoravské, což množství času, strávené cestováním hromadnou dopravou, značně navyšovalo.

provozují své pobočky tři řetězce supermarketů, služby zdravotní a sociální péče i banky. Přítomna je řada dalších služeb denní i nedenní potřeby.

Obr. 3: Poloha Horních Počernic v rámci Prahy a okolí

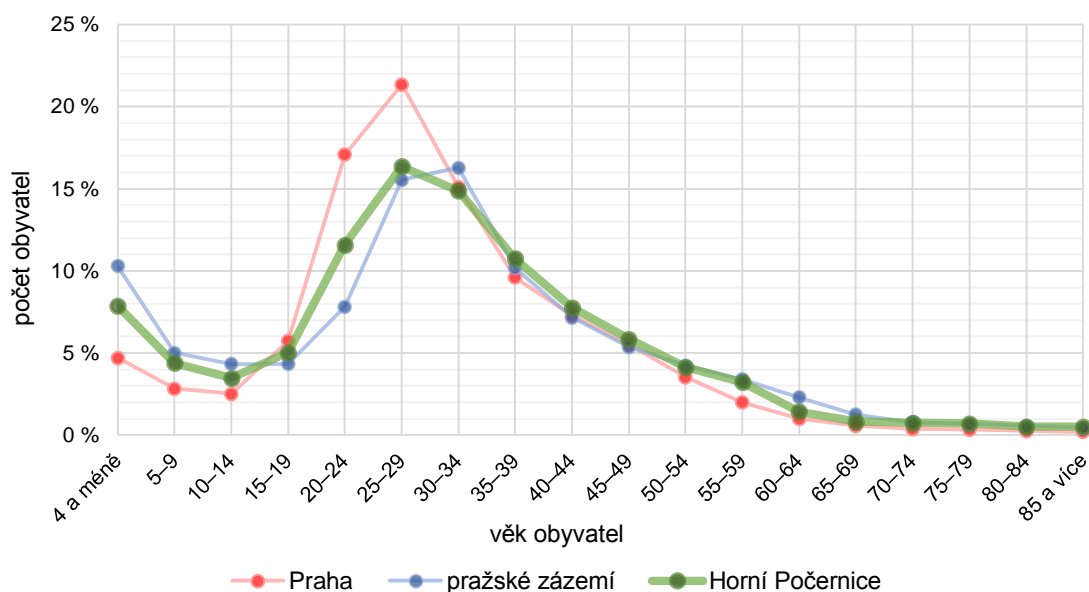

Zdroj: ARCDATA PRAHA (2014), vlastní zpracování

4.1.1 Věková struktura obyvatelstva

V teoretické části bylo zmíněno, že oblasti při okrajích Prahy a jejího zázemí vyhledávají zejména mladé rodiny s dětmi. Graf 1 proto udává přehled o procentuálním zastoupení jednotlivých věkových skupin u přistěhovalých obyvatel do Horních Počernic v příkladovém období 2001–2010 a pro srovnání i do Prahy a do obcí pražského zázemí, které tvoří okresy Praha-západ a Praha-východ (Špačková, Ouředníček 2012). Na první pohled je zřejmé, že všechny oblasti spojuje podobný trend, vyplývající též z dřívějšího výzkumu Špačkové a Ouředníčka (2012). Stěhují se především dospělí mezi 20. a 40. rokem života a děti do 4 let. Z detailnějšího pohledu lze vyčíst, že Praha v relativním počtu nově příchozích obyvatel ve věku 20–29 let ostatní oblasti výrazně převyšuje. To je dáno tím, že se do Prahy v tomto období života stěhují vysokoškolští studenti a mladí „singles“ za prací (Ouředníček, Temelová 2009; Ouředníček, Novák 2012), zatímco klidné prostředí suburbii je atraktivnější pro rodinné bydlení (Ouředníček 2003; Špačková, Ouředníček 2012). Horní Počernice se v tomto ohledu spíše blíží k obcím pražského zázemí, nicméně přiřazení nelze rozhodně považovat za jednoznačné. I proto je tato problematika v nadcházející podkapitole dále diskutována.

Graf 1: Věková struktura obyvatel, přistěhovaných v letech 2001–2010

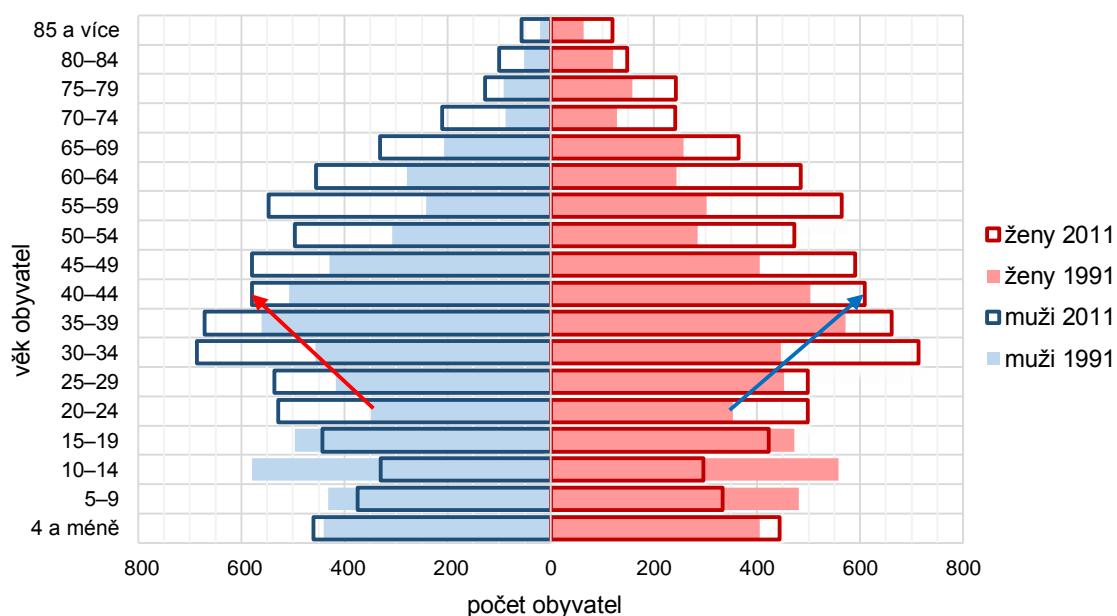

Poznámka: absolutní počty přistěhovaných obyvatel v letech 2001–2010: Praha – 363 560, pražské zázemí – 121 388, Horní Počernice – 7 977

Drobné územní změny ve vymezení okresů, tvořících pražské zázemí – Praha-západ a Praha-východ, byly zanedbány.

Zdroj: ČSÚ (2011c, 2015b, 2015c)

Graf 2: Věková pyramida Horních Počernic v letech 1991 a 2011

Poznámka: počet obyvatel: 1991 – 12 162, 2011 – 15 220

Šipky naznačují rostoucí počet obyvatel středního věku díky migraci.

Zdroj: ČSÚ (1991, 2011b)

V grafu 2 je zobrazen vývoj věkové struktury obyvatelstva zkoumané městské části. Věková pyramida zvyrazňuje zvyšující se počet obyvatel ve věku 30–49 let, kterého bylo v nezanedbatelném podílu dosaženo migrací. Pozoruhodný byl v roce 1991, ve srovnání

s rokem 2011, téměř dvojnásobný počet dětí ve věku 10–14 let, což lze odůvodnit silnými generačními ročníky, narozenými v druhé polovině 70. let.

4.2 Horní Počernice – součást kompaktního města, či samostatné suburbium?

Určitým problémem, na který bylo v minulých částech již upozorňováno, je nemožnost jednoznačného zařazení současného charakteru Horních Počernic jako součásti kompaktního města, či samostatného suburbia. Suburbium je podle Ryšavého a Kotačky (1994, cit. v Ouředníček 2002, s. 40) „vnímáno jako prostorově samostatné sídlo, které vyvolává pocit prostorové identity.“ Lze však tuto městskou část označit jako prostorově samostatnou? Faktem zůstává, že na sousední městskou část Praha 14 resp. rozsáhlé sídliště Černý Most, přímo nenavazuje. Je totiž oddělena obchodní zónou a dokončeným úsekem silničního okruhu kolem Prahy. Koncept územního plánu hlavního města Prahy (2009, cit. v Ouředníček a kol. 2012) ale v současnosti tuto lokalitu řadí ještě mezi vnější kompaktní město, které je podle podobné typologie Ouředníčka a kol. (2012) tvořeno převážně socialistickou sídlištní zástavbou a jeho vnější hranice „představuje ve většině případů předěl mezi městským charakterem bydlení s vysokou hustotou zalidnění a krajinou s relativně autonomními venkovskými sídly, které již přímo stavebně nenavazují na sídlištní okrsky“ (Ouředníček a kol. 2012, s. 277). S tímto označením se dá podle mého názoru souhlasit, protože sídlištní zástavba z období socialismu se v Horních Počernicích, byť v menší míře, také vyskytuje¹³. Výše zmínění autoři ale paradoxně zařazují Horní Počernice do kategorie městské periferie, jež jsou podle nich tvořeny „roztříštěnou zástavbou s převážně venkovskou morfologií nebo relativně samostatnými menšími a středně velkými sídly na hranicích velkého města“ (Ouředníček a kol. 2012, s. 277). Území tohoto typu byla k Praze většinou připojena v roce 1974 za účelem další výstavby panelových sídlišť, ačkoli většina z nich již nebyla realizována (Ouředníček a kol. 2012). V tomto případě opět můžeme najít určitou (ne)shodnost. Horní Počernice sice působí jako středně velké sídlo při okraji Prahy, nicméně rozhodně se v nich nevyskytují prvky roztříštěné venkovské zástavby.

Z výše uvedeného vyplývá, že Horní Počernice nelze jednoznačně zařadit ani k jednomu z výše zmíněných pojmů, protože obsahují prvky obojího. Podrobnější

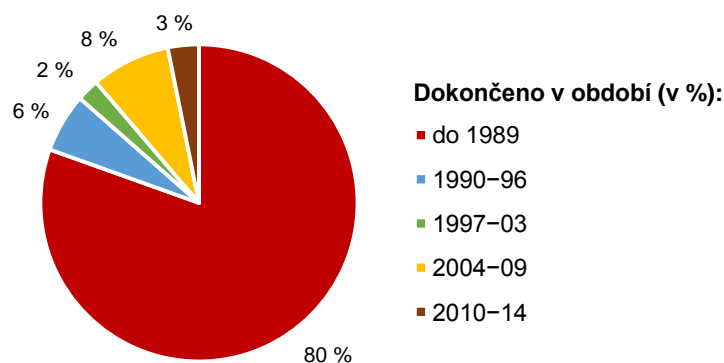
¹³ V Horních Počernicích byla sídlištní zástavba realizována v průběhu 70. a 80. let. Výsledkem jsou asi dvě desítky panelových domů, rozprostřené do dvou prostorově oddělených lokalit.

studium této problematiky ale není pro vypracování této bakalářské práce podstatné, i když může být předmětem dalších diskuzí a výzkumů¹⁴.

4.3 Etapizace lokální bytové výstavby po roce 1989

V této části je popsán vývoj bytové výstavby v Horních Počernicích v postsocialistickém období, navazující na rozsáhlé mapování v příloze 2. Pro potřeby mé bakalářské práce byla nová výstavba rozdělena do čtyř přibližně stejně dlouhých etap, které jsou charakterizovány odděleně. V grafu 3 jsou zobrazeny podíly bytů postavené v jednotlivých časových úsecích. Čtyři pětiny všech bytů byly dokončeny do roku 1989 a zbytek tvoří rodinné a bytové domy z postsocialistického období.

Graf 3: Byty v RD a BD na území Horních Počernic podle období jejich dokončení

Poznámka: počítáno ze statistiky celkového počtu obydlených bytů (5 596 bytů)

Zdroj: ČSÚ (2011a, 2013, 2014b, 2015a), vlastní výpočty

Mezi roky 1990 a 1996 byl počet dokončených bytů ze všech sledovaných časových intervalů druhý nejvyšší, k čemuž přispěla také dostavba posledních panelových domů na přelomu 80. a 90. let. Poté ale tato městská část spíše kopírovala trend malého počtu dokončených bytů v okrese Praha-východ než celkový vývoj na území hlavního města Prahy, jenž byl stále s přispěním staveb velkých sídlišť charakteristický vyšším počtem nových bytů (ČSÚ s. a., cit. v Ouředníček, Posová 2006). Výstavba byla na území této městské části reprezentována z velké části rodinnými domy na jednotlivých pozemcích. Zmíněné jevy byly pro toto období typické (Ouředníček, Posová 2006).

¹⁴ Osobně vidím v Horních Počernicích taktéž prvky *okrajového města*, v zahraniční literatuře označovaného pojmem *edge city*. Jedná se o funkce komplexně vybavené a prostorově oddělené sídlo, které je na jádrovém městě závislé spíše jen ekonomicky (např. Sýkora 2002, 2003; Potočný 2006; Ouředníček, Temelová 2008). Ouředníček a Novák (2012) píší v podobném smyslu o *urbanizaci suburbii*, kdy menší města v zázemí či na okrajích velkého posilují svoji funkční vybavenost, což v budoucnu vede právě ke vzniku alternativních jader – *okrajových měst*.

V letech 1997 až 2003 se intenzita výstavby rodinných domů nepatrně zvýšila, nicméně ve srovnání s mnohými jinými městskými částmi na okraji Prahy byla při přepočtu na počet obyvatel stále v silném podprůměru (ČSÚ 2004, cit. v Ouředníček, Posová 2006). Novostavby byly dále lokalizovány na volných pozemcích uvnitř starší zástavby, ačkoli první plochy začaly být zastavovány i v okrajových částech Horních Počernic. Výstavba bytových domů byla realizována jen minimálně, a proto je celkové množství dokončených bytů v tomto období nejnižší.

Ve třetí etapě mezi lety 2004 a 2009 dosáhl počet dokončených bytů ve srovnání s ostatními obdobími nejvyšších hodnot, a to zejména díky realizaci velkých projektů bytových i rodinných domů na okrajích původní kompaktní zástavby¹⁵. Poprvé od roku 1990 se proto zdejší zastavěná plocha výrazně prostorově rozrostla (obr. 4 a 5). Objevily se i tři oplocené areály, známé pod pojmenováním *gated communities*¹⁶.

Obr. 4: Areál nových bytových domů

Obr. 5: Gated community „Oáza pod javory“

Poznámka: Prostorové rozpínání Horních Počernic je především důsledkem realizace těchto i dalších projektů bytových domů na okrajích kompaktní zástavby v období 2004– 2009.

Zdroj: vlastní fotografie autora

V posledním zkoumaném období od roku 2010 do 2014 intenzita bytové výstavby výrazně poklesla, přestože ještě byly uskutečňovány nedokončené projekty převážně rodinných domů z let předchozích. Souvisle zastavěná plocha se ale již rozrostla jen

¹⁵ V rekordním roce 2009 bylo v Horních Počernicích dokončeno více bytů (208) než v celém dalším období 2010–2014 se 177 novými byty (ČSÚ 2014b, 2015a).

¹⁶ Gated communities definují Blakely a Snyder (1998, s. 53) jako „rezidenční lokality s omezeným přístupem, jenž utváří z běžně veřejných prostor soukromé. Přístup je kontrolován pomocí fyzických bariér, zdmi nebo oplocením, a uzavřenými či střeženými vchody.“ V praxi je do těchto míst zakázán vstup všem osobám, které zde nebydlí nebo nemají ke vstupu povolení. Tyto lokality se vyznačují vysokou sociální homogenitou (Brabec 2010). Gajdoš a Moravanská (2011, s. 58) tvrdí, že „v těchto zónách narůstá odcizení a ztráta sociálních kontaktů mezi rozličnými sociálními vrstvami.“

minimálně, neboť stále nezanedbatelný podíl domů vznikl na nezastavěných pozemcích mezi starší zástavbou.

5. ZAPOJENÍ OBYVATEL DO VOLNOČASOVÝCH SLUŽEB

Další stránky jsou věnovány vlastnímu výzkumu ve vybraných institucích, jež jsou v jednotlivých oddílech nejprve stručně představeny a poté prezentovány dosažené výsledky, a to na základě sebraných dat špendlíkovou metodou a případně i dotazníkovým šetřením mezi studenty gymnázia. V závěrečné podkapitole jsou získané poznatky vzájemně porovnány.

5.1 Jednotlivé výzkumy ve volnočasových institucích

5.1.1 Místní veřejná knihovna Horní Počernice

Místní veřejná knihovna je lokalizována ve starší zástavbě poblíž sídliště na rušné Náchodské ulici, která vede napříč Horními Počernicemi mimo hlavní město. Nedaleko instituce se nachází zastávka MHD s parkovištěm a lze jen konstatovat, že je její dopravní dostupnost výborná.

Obr. 6: Špendlíkový výzkum v Místní veřejné knihovně H. P.

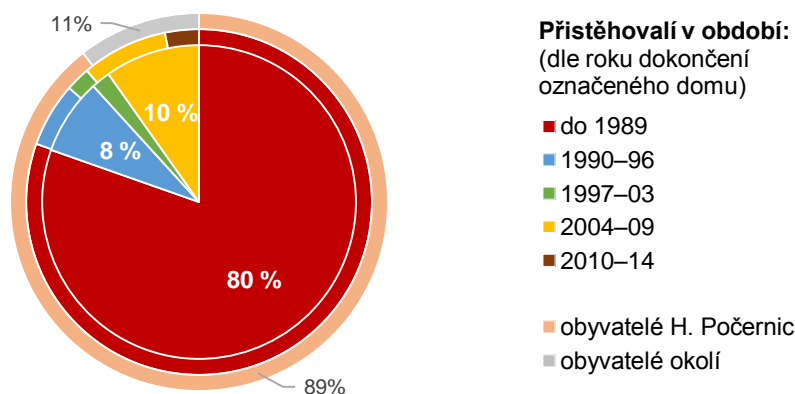
Poznámka: První dva týdny výzkumu zůstávala tato mapa vcelku opomíjena, a proto jsem se rozhodl potenciální respondenty zaujmout bannerem, který byl umístěn kolmo k nástěnce pro oslovení i méně pozorných čtenářů.

Zdroj: vlastní fotografie autora

Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, z výzkumu Puldové a Ouředníčka (2006) v obcích pražského zázemí vyplynula větší návaznost nových obyvatel na Prahu v případě obchodů s potravinami. Puldová (2006, s. 73) dodává, že „nově příchozí obyvatelé jsou zvyklí na určitou úroveň prodejen (možnost výběru, otvírací doba apod.) a menší

prodejny jejich potřebám a zvykům nedostačují.“ Ačkoli je čtenářská činnost je Duffkovou a kol. (2008) primárně považována za způsob trávení volného času vzděláváním, osobně shledávám v návštěvách knihovny některé charakteristické rysy, shodné s nakupováním potravin, a domnívám se, že ji budou i s přispěním výše uvedených faktorů nově příchozí obyvatelé využívat méně často než počerničtí starousedlíci¹⁷. Pravdou je, že se svými 1329 registrovanými čtenáři¹⁸ může místní knihovna asi jen stěží konkurovat síti pražských městských knihoven v počtu knižního sortimentu či výpůjční době¹⁹. Na druhou stranu Gondová (2004) zjistila, že se čtení ve volném čase věnuje v suburbii přibližně stejný podíl původních obyvatel jako nově příchozích.

Graf 4: Uživatelé Místní veřejné knihovny H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu

Poznámka: platná označení na území H. P. (51 – vnitřní kruhový graf) a celkem (57 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

Analýzou sebraných dat špendlíkovou metodou (obr. 6) s mapou bytové výstavby byla zjištěna přibližná struktura čtenářů knihovny (graf 4). Ačkoli je zřejmé, že příliš mnoho novousedlíků do instituce nedochází, jejich zastoupení přibližně odpovídá podílu nově postavených bytů od roku 1990. Výjimku tvoří skupina nově příchozích z posledního období 2010–2014, která v mapě jakýkoli záznam postrádala. Z výzkumu

¹⁷ Zvažoval jsem i výzkum přímo v jednom z místních supermarketů, ale uvědomil jsem si, že nakupování potravin je spíše nezbytnou potřebou než jednou ze zájmových činností, které zkoumám na příkladu ostatních institucí.

¹⁸ Údaj z webových stránek knihovny (<http://www.knihovnapocernice.cz/> 14. 5. 2015).

¹⁹ Knihovna v Horních Počernicích je otevřena čtyři dny v týdnu v celkovém počtu 25 výpůjčních hodin. Pro srovnání – Ústřední knihovna na Mariánském náměstí je v provozu šest dní v týdnu po 66 hodin (<http://www.mlp.cz/> 14. 5. 2015).

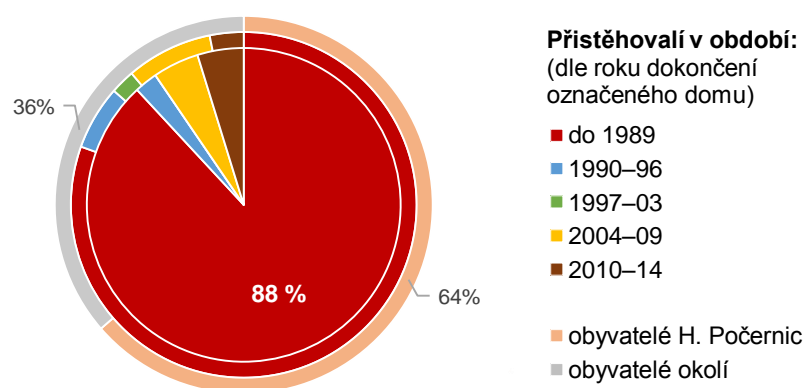
ale vyplývá, že starousedlíci knihovnu nevyhledávají častěji než noví obyvatelé Horních Počernic. Dojíždějící z okolních oblastí služby knihovny i přes její výhodnou polohu příliš nevyužívají a instituce tak obsluhuje hlavně občany Horních Počernic.

Zhruba 40 % dotazovaných studentů místního gymnázia navštěvuje místní knihovnu alespoň výjimečně, ale zářejícím faktem je, že pouze jeden z nich ji vyhledává pravidelně. Výrazný rozdíl nastane při porovnání čtenářské aktivity počernických a mimopočernických žáků. První skupina služby této knihovny využívá alespoň výjimečně z 85 %, zatímco druhá z necelých 10 % oslovených, z nichž větší podíl byl zaznamenán u dojíždějících z nedalekých obcí v okolí Prahy.

5.1.2 Divadlo Horní Počernice

Nově zrekonstruovaná budova divadla v Horních Počernicích nabízí kromě pravidelných představení také posezení v celotýdenně otevřené kavárně. Instituce se nachází ve východní části Horních Počernic poblíž zastávky hromadné dopravy na hlavní silnici, vedoucí mimo město, a lze tedy očekávat, že ji budou navštěvovat jak místní obyvatelé, tak dojíždějící z pražského zázemí. Divadlo Horní Počernice ovšem není jediné svého druhu na území této městské části. V letních měsících se konají oblíbená venkovní představení Divadla v přírodě a působí zde i několik ochotnických souborů²⁰.

Graf 5: *Návštěvníci Divadla H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu*

Poznámka: platná označení na území H. P. (42 – vnitřní kruhový graf) a celkem (66 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

²⁰ Divadelnictví má navíc v Horních Počernicích mnohaletou tradici. Například v roce 1975 se v dnes již neexistujícím hostinci U Čelikovských konala světová premiéra Žebrácké opery Václava Havla (Česká televize 2012).

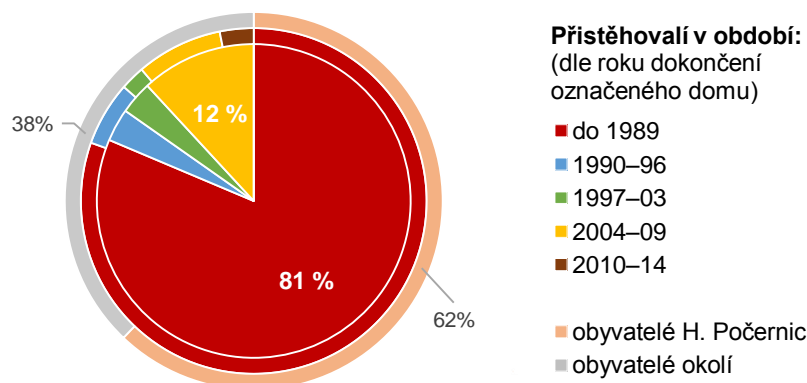
Z grafu 5 je na první pohled zřejmé, že divadlo není novousedlíky příliš navštěvováno a zároveň také nelze říci, že by se s přibývajícím dobou jejich pobytu situace nějak změnila. Podíl zaznačených starousedlíků zde totiž v porovnání s knihovnou mírně převyšuje procentuální zastoupení domů, postavených před rokem 1990. Instituce podstatným dílem obsluhuje i širší okolí Horních Počernic, což dokládá více než třetina označených bydlíšť v ostatních lokalitách. Předpokládám však, že by místní divadlo mohlo být oblíbeno i občany oblastí, které mapa bohužel nemohla kvůli malému rozsahu postihnout. Výsledný podíl dojíždějících za kulturou by tedy mohl být ještě vyšší.

V dotazníkovém šetření mezi studenty gymnázia padla otázka na porovnání času stráveného kulturou v Horních Počernicích a mimo ně. Z výzkumu vyplynulo, že je většina žáků (85 %) k podobným činnostem vázána jinde a významný rozdíl nebyl vyzorován ani na základě rozlišení místa bydliště respondentů. Pouhých 20 % žáků z Horních Počernic uvedlo, že se více nebo přinejmenším stejně kulturně vzdělává uvnitř sledované městské části, podobně jako necelých 15 % oslovených z jejího okolí.

5.1.3 Kulturní středisko Domeček

Prostory bývalého divadla slouží v současnosti různorodým volnočasovým činnostem. Kulturní středisko (KS) v objektu pořádá pravidelné jazykové kurzy pro dospělé, probíhá zde výuka literárně-dramatického oboru místní umělecké školy a konají se zde i veřejná projednávání aktuálních témat z radnice či společenské akce. Instituce se nachází ve starší poklidné části Horních Počernic s nedalekou zastávkou městské hromadné dopravy.

Graf 6: Uživatelé KS Domeček dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu

Poznámka: platná označení na území H. P. (59 – vnitřní kruhový graf) a celkem (95 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

Struktura respondentů je zobrazena v grafu 6, ze kterého vyplývá, že novousedlíci aktivit KS využívají v poměru s dokončenými byty zhruba stejně jako původní obyvatelé Horních Počernic. Osobně mě zaujal více než třetinový podíl mimopočernických obyvatel, v němž převažovali dojíždějící z okolních městských částí – Prahy 14, Prahy 21 a jiných, nad obcemi pražského zázemí. Domnívám se, že by v tom určitou roli mohla hrát například nižší cena zdejších jazykových kurzů v porovnání s pražskými jazykovými školami²¹ nebo vysoká poptávka nejen po nich, ale také po uměleckých oborech v přilehlých městských částech a suburbii, jak rovněž vyplynulo z šetření v budově základní umělecké školy v oddílu 5.1.5.

5.1.4 Dům dětí a mládeže Horní Počernice

Dům dětí a mládeže (DDM) provozuje činnosti, zaměřené především na aktivní trávení volného času školou povinné části populace. Instituce nabízí rozmanitý výběr odpoledních kroužků a pořádá i různé tematické akce (obr. 7). Budova DDM se nachází vedle Základní umělecké školy Ratibořická a jistě těží z nedaleké přítomnosti několika mateřských i základních škol a osmiletého gymnázia. V její blízkosti se rovněž rozprostírá rozlehlé sídliště z konce 80. let a dvě desítky bytových domů z roku 2009. Dopravní dostupnost je dobrá, a přestože příměstské autobusy staví dále, ostatní zastávky hromadné dopravy poskytují přímé spojení do většiny přilehlých městských částí.

Obr. 7: Velikonoční dílničky v DDM H. P.

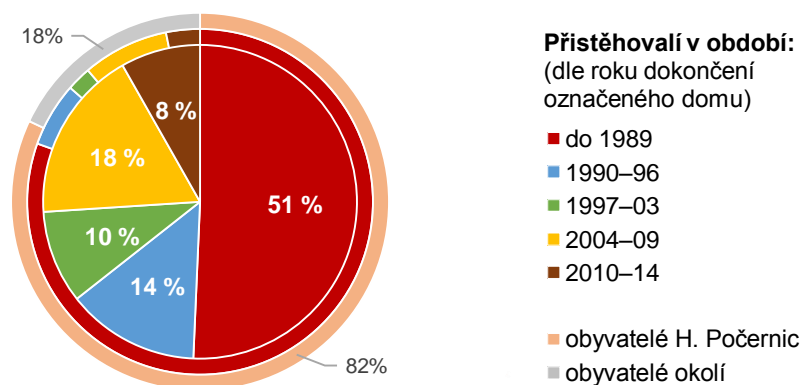
Poznámka: Tato i podobně zaměřené akce jsou podle mého názoru jednou z příležitostí k seznámení původních a nově příchozích obyvatel.

Zdroj: DDM (<http://www.ddm-hp.cz/> 14. 5. 2015)

²¹ Cena za 90 minutovou lekci anglické konverzace pro středně pokročilé stojí v KS Domeček 143 korun (<http://www.divadlopocernice.cz/> 14. 5. 2015). Ve stejnojmenném kurzu, který osobně navštěvuji v jazykové škole v Praze na Vinohradech, vyjde lekce na 222 korun.

Struktura označených uživatelů DDM je zobrazena v grafu 7 a naprosto zřejmý je rozdíl oproti doposud zkoumaným institucím. Novousedlíci a zejména jejich děti tvoří takřka totožnou část oslovených jako původní obyvatelé městské části. Tento způsob trávení volného času je tedy mezi dětmi nových rezidentů značně rozšířen, ale nutno podotknout, že právě děti se do integračního procesu zapojují velmi rychle (Špačková, Ouředníček 2012) a svým způsobem k novousedlíkům patří (Čermák 2005). Toto tvrzení platí i pro Horní Počernice (graf 1 v oddílu 4.1.1), a proto mohou být označení ovlivněna větším počtem dětí nově příchozích obyvatel nebo zaměřením kroužků na určité věkové skupiny. Ve zhruba pětinovém podílu vůči místním do instituce dojíždějí i obyvatelé přilehlých suburbií v pražském zázemí, zejména Zelenče a Šestajovic, zatímco v okolních městských částech až na výjimky responze chybí.

Graf 7: Uživatelé DDM H. P. dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu

Poznámka: platná označení na území H. P. (73 – vnitřní kruhový graf) a celkem (89 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

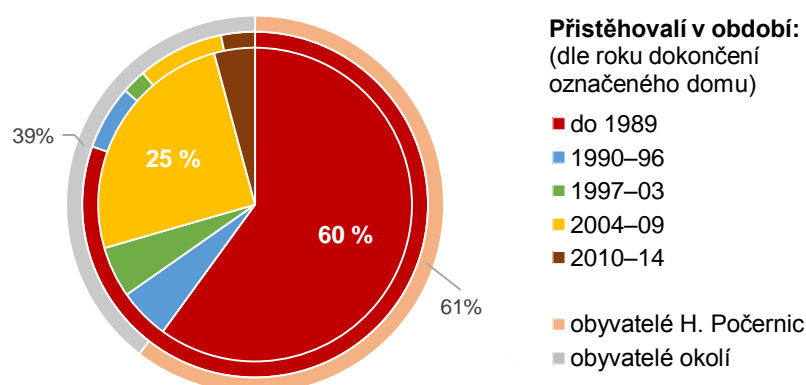
Oblíbenost pořádaných kroužků potvrdilo i dotazníkové šetření mezi studenty. Žáci, kteří v něm uvedli, že se alespoň jednou některé z činností v DDM zúčastnili, tvořili téměř polovinu respondentů. U místních studentů se jednalo o 75 % oslovených, v případě mimopočernických o 30 %, z nichž větší podíl tvořili, ve shodě s výsledkem špendlíkové metody, dojíždějící z nedalekých obcí v zázemí Prahy. Z vysokého podílu kladných odpovědí u dotazovaných, kteří bydlí v Horních Počernicích, soudím, že DDM je významným *uzlovým bodem integrace*²² mladé části populace do společenského dění.

²² Pojem užitý Galčanovou a Vackovou (2008), ačkoli jej autorky zmiňují spíše ve smyslu sociální integrace novousedlíků než dětí a mládeže na místech potenciálního kontaktu.

5.1.5 Základní umělecká škola Ratibořická

Základní umělecká škola (ZUŠ), resp. její hudební obor, sídlí vedle DDM v centrální části Horních Počernic²³. Tato kulturně vzdělávací instituce je také určena především dětem a mládeži ve školním věku, a proto je i pro ni blízký výskyt dvou základních škol a gymnázia přirozeně výhodou. Zdejší pravidelná výuka se skládá z individuální interpretace (hry na hudební nástroj nebo zpěvu), skupinové interpretace (hry v orchestru či zpěvu ve sboru) a povinné hudební teorie a žáci tak místo navštěvují i vícekrát týdně²⁴.

Graf 8: Uživatelé ZUŠ Ratibořická dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu

Poznámka: platná označení na území H. P. (95 – vnitřní kruhový graf) a celkem (157 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

Struktura mladých hudebníků je zobrazena v grafu 8. I zde představují děti novousedlíků podstatnou část respondentů. Z výzkumu v této a předchozí instituci na první pohled vyplývá, že právě aktivity zaměřené na děti nově příchozí obyvatele velice přitahují, ale je nezbytně nutné opět poukázat na úskalí použité metodiky, jež neřeší počet dětí starousedlíků a novousedlíků či jejich věk. Čtvrtinové zastoupení příchozích, kteří bydlí v domech, postavených v letech 2004–2009, příkládám blízké kolonii mnoha bytových domů z tohoto období. Vysokou atraktivitu pro mimopočernické zájemce odůvodňuji, podobně jako v případě divadla, mnohaletou tradicí i nedostatečnou nabídkou podobně zaměřených aktivit v okolí²⁵. ZUŠ navštěvují ve sledované oblasti

²³ Podrobnější popis této lokality byl uveden v předchozím oddílu 5.1.4.

²⁴ Údaje z webových stránek ZUŠ Ratibořická (<http://www.zus-hp.cz/> 14. 5. 2015).

²⁵ ZUŠ v Horních Počernicích funguje od roku 1954. V roce 2006 expandovala na Černý Most, kde otevřela své detašované pracoviště. Nejbližšími konkurenčními institucemi jsou ZUŠ v Klánovicích a Újezdu nad Lesy, shodně působící ale pouze několik let.

především žáci, dojíždějící z Černého Mostu a z nedalekých suburbánních obcí – Radonic, Zelenče, Jiren a Šestajovic.

V provedeném dotazníkové šetření mezi studenty gymnázia však velký zájem ze strany mimopočernických respondentů o aktivity ZUŠ zaznamenán nebyl. Alespoň do jedné z činností se zapojilo jen 15 % z nich. Vyhledávanějším místem pro trávení volného času byla instituce pro žáky z Horních Počernic, a to s přibližně třetinovým podílem kladných odpovědí. Celkově činnosti ZUŠ navštěvovalo či navštěvuje zhruba 20 % dotazovaných studentů.

5.1.6 Rodinné centrum MUM

Rodinné centrum MUM (RC MUM) v Horních Počernicích má jako jediná ze zkoumaných služeb zprostředkování nových mezilidských kontaktů přímo ve svém programu²⁶. Instituce nabízí celou řadu jednorázových i pravidelných volnočasových aktivit pro děti, mládež, dospělé i seniory. Většina pořádaných činností je však určena menším dětem a jejich maminkám a v některých informačních zdrojích bývá toto centrum označováno jako mateřské. Prostory RC MUM se nacházejí uprostřed sídliště a dopravní dostupnost je velmi dobrá. Na blízkou autobusovou zastávku přijíždějí z mnoha směrů městské i příměstské linky, ale na druhou stranu je zde obtížné v určitých hodinách zaparkovat.

Šetření se špendlíky bylo v rodinném centru chybně nahrazeno samolepkami, a jak již bylo zmíněno v podkapitole 3.1, struktura příchozích obyvatel z Horních Počernic do rodinného centra nemohla být na základě tohoto postupu určena²⁷. Přesto lze z mapy vyčíst, že to jsou především obyvatelé této městské části, kteří instituci využívají (31 označení). Pouze tři respondenti totiž zaznamenali místo svého bydliště mimo lokalitu.

Pětina dotazovaných studentů gymnázia se do aktivit, pořádaných RC MUM, alespoň jednou zapojila. Zřetelný rozdíl vyplynul při porovnání počernických a mimopočernických žáků. Necelých 40 % respondentů, žijících na území zkoumané městské části, se podílelo přinejmenším na jedné činnosti centra, oproti 10 % oslovených z ostatních lokalit. Výsledek šetření s gymnazisty byl tedy ve shodě s výsledkem špendlíkového šetření.

²⁶ Údaj z webových stránek RC MUM (<http://www.rcmum.cz/> 14. 5. 2015).

²⁷ Odhadem novousedlíci tvoří asi jednu třetinu všech příchozích z Horních Počernic. Přesnější podíl nebylo možné určit, jelikož většina reakcí spadala do oblastí se starou i novou zástavbou.

5.1.7 Sportovní hospoda

Sportovní hospoda (obr. 8) se nachází při místním fotbalovém stadionu a je obklopena částečně sídlištěm z 80. let a rodinnými domy. Ve spádové oblasti, zjištěné z výzkumu, se vyskytuje i nová zástavba, včetně bytových domů a *gated community*. Hospodu, jak bylo vysledováno vlastním pozorováním, navštěvují především muži, ale v letních měsících, kdy je otevřena malá předzahrádka, zde tráví volný čas i rodiny s dětmi a cyklisté, což lze pravděpodobně přičíst také sousedícím stánkům s pizzou a zmrzlinou. Vzhledem k době výzkumu koncem zimy je však v mapě možno počítat zejména s označením bydlišť stálých hostů.

Obr. 8: Sportovní hospoda (květen 2015)

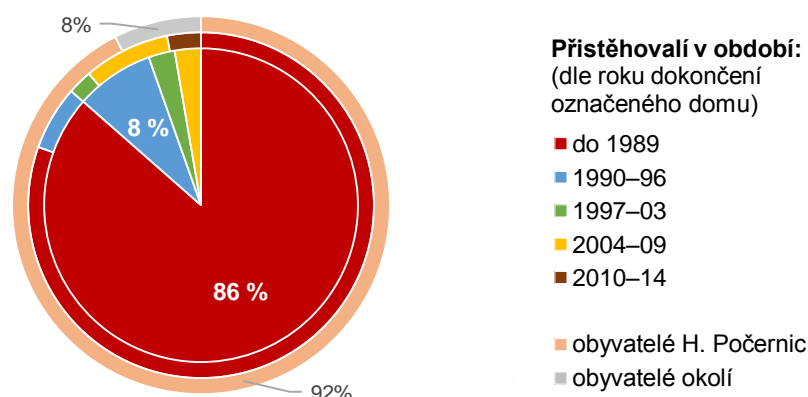

Poznámka: vlevo – „letní předzahrádka“, vpravo – vnitřní prostory

Zdroj: vlastní fotografie autora

Struktura označených zákazníků Sportovní hospody je představena v grafu 9. Celkově novousedlíci toto zařízení navštěvují alespoň v zimních měsících jen minimálně a podle Puldové (2006) zde může velkou roli hrát kvalita daného zařízení. Z rozdělení nově příchozích obyvatel do období dle roku dokončení označeného domu je ale patrné působení délky pobytu na strukturu hostů. Posezení v hospodě více vyhledávají ti, kteří v lokalitě bydlí déle. Jako u jediné ze zkoumaných institucí, se u hospody na první pohled také projevil klesající počet hostů s rostoucí vzdáleností jejich bydliště od tohoto místa. Zhruba 75 % z nich jej označilo do vzdálenosti 0,5 km od hospody. Tento fakt ale není překvapením, neboť podobných podniků je v této městské části mnoho, což o ostatních výzkumných místech neplatí.

Graf 9: Hosté Sportovní hospody dle roku dokončení jejich domu a místa pobytu

Poznámka: platná označení na území H. P. (37 – vnitřní kruhový graf) a celkem (40 – vnější prstencový graf)

Prostřední prstencový graf zobrazuje procentuální zastoupení počernických bytů, postavených v jednotlivých obdobích (v %).

Zdroj: špendlíkové šetření, graf 3 (s. 25)

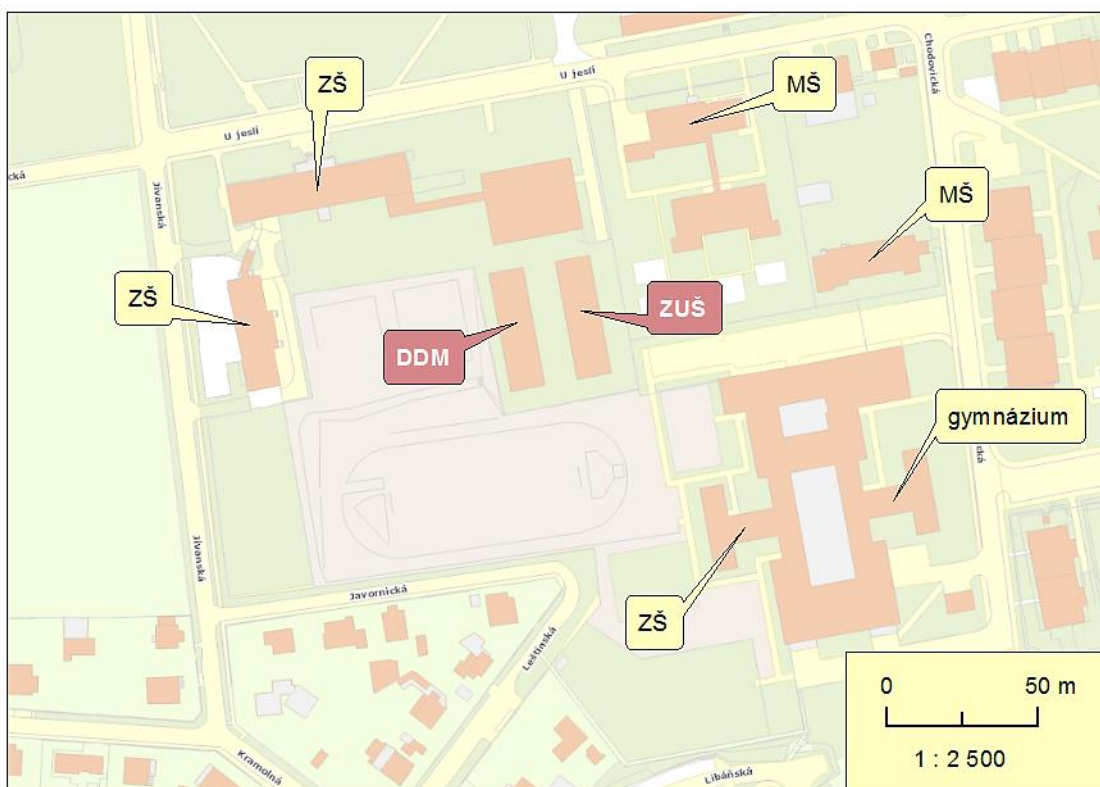
5.2 Porovnání výsledků ve sledovaných institucích

Horní Počernice nabízejí různé příležitosti pro zapojení obyvatel do volnočasových aktivit, a to umožnilo jejich vzájemné srovnávání. Největšímu zájmu novousedlíků se na základě výsledků špendlíkového šetření těšila zařízení, zprostředkovávající trávení volného času dětmi (základní umělecká škola či dům dětí a mládeže). Výzkum ověřil, že právě děti patří do skupiny velmi aktivních obyvatel v novém místě bydliště. Za vzděláním do knihovny i kulturního střediska dorazil v průběhu šetření takový počet původních i nových obyvatel Horních Počernic, jenž zhruba odpovídal podílu bytů, postavených do roku 1989 a po něm. Noví rezidenti byli tedy ve využívání těchto dvou služeb stejně aktivní jako ostatní a moje domněnka, že budou novousedlíci v zapůjčování knih podobně jako v nakupování potravin více vázáni na pražské městské knihovny, byla vyvrácena. Rovnocenný podíl v zapojení obou skupin už ale neplatí o kulturním vyžití v místním divadle, které naopak více ve sledovaném období navštěvovali místní starousedlíci. Mírná převaha původních obyvatel byla zaznamenána také u hospody, čistě společensky zaměřené volnočasové činnosti, kde se očekávaný integrační přínos pro nově příchozí obyvatele nepotvrdil. Na druhou stranu ale bylo jasně zřetelné, že se účast zvedá s přibývajícím dobou pobytu přistěhovaných rezidentů. Přesto je nezbytnou nutností zdůraznit, že v letních měsících by zde mohla být situace například s otevřením předzahrádky odlišná nebo pokud by výzkum probíhal i v jiném podobném zařízení, jež by umožnilo mezi sebou dva výsledky srovnávat. Při hodnocení zapojení nově

přistěhovaných obyvatel do aktivit volného času je podle mého názoru nutno brát především na zřetel, na jakou věkovou skupinu cílí a o jaký typ činnosti jde.

Vliv vzdálenosti bydliště oslovených se ve výsledných mapách špendlíkové metody výrazně projevil pouze v hospodě, a to přisuzuji velkému počtu podobných podniků, provozovaných na území studované městské části. Ostatní instituce, jež se v Horních Počernicích vyskytují jen na jednom místě, obsluhují jejich území rovnoměrněji. Obyvatelé okolních městských částí či suburbánních obcí nejvíce vyhledávají služeb volnočasových aktivit pro děti a mládež. Myslím si, že jedním z důvodů bude jejich návaznost na větší počet nedalekých škol (obr. 9), ve kterých patrně jejich uživatelé v první části dne studují. Taktéž divadlo je u mimopočernických velmi oblíbeno, což přičítám jeho dobrému jménu a tradici. Přesto se obvykle výrazný vliv dopravní polohy oproti mému očekávání neprojevil, protože například do výborně dostupné knihovny nebo rodinného centra zavítají čtenáři z okolí jen výjimečně.

Obr. 9: Okolí DDM Horní Počernice a ZUŠ Ratibořická

Zdroj: ÚRM (2012), vlastní šetření

Dotazníkové šetření mezi studenty šestého ročníku místního osmiletého gymnázia mělo především za cíl porovnat účast na aktivitách žáků, žijících na území Horních Počernic, se zapojením respondentů, dojíždějících z okolí sledované městské části. Největší zájem mimopočernických studentů byl zaznamenán o činnosti zdejšího domu

dětí a mládeže a v menší míře také o uměleckou školu. Přesto obě zařízení navštěvovali počerničtí dvakrát častěji. U obou institucí se potvrdilo, že je pozitivním přínosem blízký výskyt mnoha škol, a to dokládá i otázka, směřující na rodinné centrum v jiné části lokality, které dojíždějící studenti vyhledávali méně. Výraznější rozdíl mezi oběma skupinami respondentů nastal v otázce využívání služeb místní veřejné knihovny. Téměř všichni oslovení, kteří bydlí v Horních Počernicích, do knihovny alespoň výjimečně zavítají, ve srovnání s minimálním zájmem u ostatních studentů.

6. ZÁVĚR

Městská část Praha 20 – Horní Počernice se v postsocialistickém období postupně stala atraktivní lokalitou rezidenční suburbanizace, a to intenzivní výstavbou nových rodinných i bytových domů s cílem splnit jejich novým obyvatelům sen o klidném rodinném bydlení na předměstí. Po dobudování místních sídlišť na sklonku 80. let se zprvu stavěly výhradně domy rodinné, které vyplnily volný prostor mezi stávajícími objekty. Přelomem tisíciletí se ale první stavby začaly realizovat i mimo kompaktní zástavbu Horních Počernic, k čemuž již přispěly i velké projekty bytových domů.

Hlavním záměrem této práce bylo zjistit, jaké jsou rozdíly ve využívání různých druhů místních služeb, poskytujících možnosti k trávení volného času, mezi starousedlíky a nově přichozími obyvateli. Nově přistěhovaní obyvatelé nejvíce vyhledávají zařízení určená dětem, což lze odůvodnit jejich obvykle odlišnou rodinnou charakteristikou v porovnání s původními rezidenty. Starousedlíci naopak mají mírnou převahu v návštěvách jedné ze zdejších hospod, čímž ale nelze jednoznačně potvrdit platnost i pro ostatní podobné podniky, ve kterých by mohlo být dosaženo odlišných výsledků. O něco méně oblíbenou institucí je pro novousedlíky také místní divadlo. Za kulturou sem docházejí zejména původní obyvatelé Horních Počernic. Knihovnu či kulturní centrum využívají obě skupiny přibližně stejně. Celkově z výzkumu vyplynulo, že rozdíly ve využívání volnočasových služeb nejsou mezi starousedlíky a nově přichozími obyvateli příliš výrazné, pokud jsou vyloučeny činnosti, zaměřené na trávení volného času především dětmi, jež mají v návštěvnosti u novousedlíků zřetelnou převahu.

Druhá otázka řešila, zda se délka pobytu nových obyvatel postupně kladně odrazí v míře jejich zapojení do volnočasových aktivit v lokalitě. U služeb pro děti je na otázku velmi těžké odpovědět, protože použitá metodika neumožnila sledovat již zmíněnou demografickou strukturu oslovených a účast dětí bude přitom pravděpodobně více závislá na jejich věku než na době, po kterou v Horních Počernicích bydlí. Omezený počet respondentů znemožnil vytvářet jednoznačné závěry pro jednotlivě sledované instituce, nicméně sečtením výsledků (kromě těch, získaných ve službách, určeným dětem a mládeži) se mírně vzestupná aktivita déle pobývajících obyvatel potvrdila.

Posledním úkolem bylo zhodnotit rozsah spádových oblastí zkoumaných služeb a porovnat intenzitu jejich dosahu za hranice Horních Počernic. Instituce, které se zde vyskytují jen jednou, obsluhují území městské části rovnoměrně. U dojíždějících z okolí jsou nejvíce oblíbeny volnočasové aktivity pro děti a mládež poblíž škol, což potvrdil

i výsledek dotazníkového šetření mezi studenty nedalekého gymnázia. Mimopočerničtí obyvatelé vyhledávají v Praze 20 především služby, které jejich bydliště postrádá, a to soudím podle většího počtu dojíždějících ze suburbánních obcí než z městských částí, které se nacházejí blíže centru Prahy.

Závěrem věřím, že předložená bakalářská práce přináší nové poznatky do integračních procesů nově příchozích obyvatel ve stále rostoucích pražských suburbiích. V jejím rámci byl taktéž zpracován mapový podklad, zobrazující výstavbu v Horních Počernicích v postsocialistickém období, který může dále posloužit například pro podrobnější analýzu různých projevů zdejší rezidenční suburbanizace. Na práci lze rozhodně v budoucnu navázat v podrobnějším studiu problematiky. Praha 20 je velmi specifické území na okraji hlavního města a možnosti výzkumu jsou tu prakticky neomezené.

Seznam použité literatury

- BERNARD, J. (2006): Sociální integrace přistěhovalců z velkoměsta na vesnici v České republice a v Rakousku. *Sociologický časopis*, 42, č. 4, s. 741–760.
- BERRY, B. J. L. (1967): *Geography of Market Centers and Retail Distribution*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 146 s.
- BLAKELY, E. J., SNYDER, M. G. (1998): Separate places: Crime and security in gated communities. In: Felson, M., Peiser, R. B. (eds.): *Reducing crime through real estate development and management*. Urban Land Institute, Washington, D. C., s. 53–70.
- BRADEC, T. (2010): Gated communities: uzavřené a střežené residenční lokality. In: Sýkora, L. (ed.): *Rezidenční segregace*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, Praha, s. 91–98.
- BROWN, S. (1992): *Retail Location: A Micro-Scale Perspective*. Avebury, 315 s.
- BURCHELL, R. W., DOWNS, A., MCCANN, B., MUKHERJI, S. (2005): *Sprawl Costs: economic impacts of unchecked development*. Island Press, Washington, D. C., 208 s.
- ČERMÁK, Z. (2005): Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie*, 47, č. 3, s. 169–176.
- DOLEŽALOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 143–159.
- DUFFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J. (2008): *Sociologie životního stylu*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 237 s.
- GAJDOŠ, P. (2001): Sociálna participácia a sídelný rozvoj. *Životné prostredie*, 35, č. 5, s. 268–271.
- GAJDOŠ, P. (2009): Globalizačné súvislosti urbánneho vývoja a jeho sociálno-priestorové špecifiká. *Sociológia*, 41, č. 4, s. 304–328.
- GAJDOŠ, P., MORAVANSKÁ, K. (2011): *Suburbanizácia a jej podoby na Slovensku*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 205 s.
- GALČANOVÁ, L., VACKOVÁ, B. (2008): Rezidenční suburbanizace v postkomunistické České republice, její kořeny, tradice a současnost: případová studie brněnských suburbií. *IVRIS Papers*, 3, č. 2, s. 1–23.
- GONDOVÁ, G. (2004): *Životný štýl obyvateľov v suburbánnej zóne Prahy*. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 108 s.

- HAVLÍČKOVÁ, B. (2012): Veřejné prostory v suburbii: případová studie v zázemí Prahy. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 53 s.
- HIRT, S. A. (2008): Stuck in the suburbs? Gendered perspectives on living at the edge of the post-communist city. *Cities*, 25, č. 6, s. 340–354.
- HNILIČKA, P. (2005): Sídlní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů. Vydavatelství ERA, Brno, 131 s.
- HRUŠKOVÁ, N. (2013): Vliv suburbanizace na demografickou a sociální strukturu a sociální klima v suburbii Mladé Boleslavi. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 51 s.
- HUFF, D. L. (1963): A Probabilistic Analysis of Shopping Center Trading Areas. *Land Economics*, 39, č. 1, s. 81–90.
- CHAPIN, F. S. (1965): *Urban Land Use Planning*. University of Illinois Press, Urbana.
- CHRISTALLER, W. (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Fischer, Jena, 331 s.
- JANOWITZ, M. (1952): *The Community Press in an Urban Setting*. Free Press, New York.
- JANOWITZ, M. (1967): *The Community Press in an Urban Setting: The Social Elements of Urbanism*. University of Chicago Press, Chicago, 289 s.
- KAJDANEK, K. (2014): Newcomers vs. Old-Timers? Community, Cooperation and Conflict in the Post-Socialist Suburbs of Wrocław, Poland. In: Watt, P., Smets, P. (eds.): *Mobilities and Neighbourhood Belonging in Cities and Suburbs*. Palgrave Macmillan, New York, s. 182–200.
- MAJEROVÁ, V. a kol. (2008): *Český venkov 2008. Proměny venkova*. Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Praha, 188 s.
- MARSHALL, J. N., WOOD, P. A. (1995): *Services & Space: Key Aspects of Urban and Regional Development*. Longman Scientific & Technical, Harlow, 294 s.
- NOVÁK, J., SÝKORA, L. (2007): A city in motion: Time-space activity and mobility patterns of suburban inhabitants and the structuration of the spatial organization of the Prague metropolitan area. *Geografiska Annaler*, 89B, č. 2, s. 147–167.
- NUISSEL, H., RINK, D. (2005): The ‘production’ of urban sprawl in eastern Germany as a phenomenon of post-socialist transformation. *Cities*, 22, č. 2, s. 123–134.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2001): Nová sociálně prostorová struktura v zázemí Prahy. In: Létal, I. a kol.: *Česká geografie v období rozvoje informačních technologií*. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc, s. 248–257.

- OUŘEDNÍČEK, M. (2002): Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu. In: Sýkora, L. (ed.): Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 39–54.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis, 39, č. 2, s. 235–253.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D. (2006): Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. In: Ouředníček, M., (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 96–113.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2008): Současná česká suburbanizace a její důsledky. Veřejná správa, 11, č. 4, s. I–IV.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. Studia Universitatis Babes-Bolyai, Sociologia, 54, č. 1, s. 9–30.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Suburbanizace v České republice: aktéři suburbánního rozvoje. Geografické rozhledy, 20, č. 3, s. 2–5.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2012): Populační vývoj Prahy a jejího zázemí v transformačním období. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 25–46.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ P., TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. (2012): Prostorová typologie a zonace Prahy. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 268–286.
- PHILLIPS, B. (1996): City Lights: Urban-Suburban Life in the Global Society. Oxford University Press, New York, 624 s.
- POTOČNÝ, T. (2006): Lidé na okraji. Případová studie satelitního městečka. IVRIS Working Papers, 1, č. 6, s. 1–47.
- PULDOVÁ, P. (2006): Vliv suburbanizace na změnu sociálního prostředí v zázemí Prahy. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 111 s.
- PULDOVÁ P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 128–142.
- PUTNAM, R. (2000): Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. Simon and Schuster, New York, 541 s.
- REILLY, W. J. (1931): The Law of Retail Gravitation. Knickerbocker Press, New York.

- REPARSKÁ, G. (2013): Sociálne dôsledky suburbanizácie v suburbánnej zóne mesta Nitra v období rokov 1998 – 2009. *Geographia Cassoviensis*, 7, č. 1, s. 122–136.
- RYŠAVÝ, Z., KOTAČKA, L. (1994): Poznámka k pojmovému vymezení suburbia. *Územní plánování a urbanismus*, 21, č. 3/4, s. 189–199.
- SZCZYRBA, Z. (2005): Maloobchod v České republice po roce 1989 – vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 126 s.
- SMOLOVÁ, K. (2009): Zelené vdovy jako fenomén současné společnosti. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, katedra sociologie, Praha, 108 s.
- SÝKORA, L. (2002): Suburbanizace a její důsledky: výzva pro výzkum, usměrňování rozvoje území a společenskou angažovanost. In: Sýkora, L. (ed.): *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 9–19.
- SÝKORA, L. (2003): Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 217–233.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): Spinning the Web: New Social Contacts of Prague's Suburbanites. *Cities*, 29, č. 5, s. 341–345.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K. (2012): Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, s. 179–205.
- VOSLÁŘOVÁ, K., PULDOVÁ, P. (2010): Soužití starousedlíků s nově příchozími obyvateli: případová studie pražských Miškovic. *Suburbanizace.cz*, 11 s.

Statistické, mapové a jiné podklady

ARCDATA PRAHA (2014): ArcČR 500. Dostupné z:

<<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500>>
k 14. 5. 2015.

Česká televize (2012): Horní Počernice vzpomínaly, jak Havlova Žebrácká opera obelstila úřady. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/204949-horni-pocernice-vzpominaly-jak-havlova-zebracka-opera-obelstila-urady>>
k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (s. a.): Okresy České republiky 1990–2004.

Český statistický úřad (1991): Československé sčítání lidu 1991.

Český statistický úřad (2004): Data o dokončených bytech v katastrálních územích Prahy a obcích okresů Praha-východ a Praha-západ v letech 1997–2003.

Český statistický úřad (2011a): Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Byty podle jejich obydlenosti a druhu domu a osoby v bytech a podle správních obvodů Prahy. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/sldb>> k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2011b): Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Obyvatelstvo podle pohlaví a podle věku, rodinného stavu a nejvyššího ukončeného vzdělání. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/sldb>> k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2011c): Stěhování v Praze podle pohlaví a věku. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/24155775/10400711t23.xls/7f4e392a-7f3e-4a6b-ade8-47ea8350cc74?version=1.0>> k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2013): Statistika dokončených bytů 1997–2012.

Český statistický úřad (2014a): Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2014. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11236/17812557/CR_L4_KU.xlsx/231bacd8-d7c4-4ed2-83e5-d41d7e4a0e3f?version=1.5>
k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2014b): Statistická ročenka hl. m. Prahy – 2014. Bytová výstavba v Hlavním městě Praze podle správních obvodů v roce 2013. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/25964560/330120141505.xlsx/ea8bdfcd-3fbe-43ed-981b-cfc69d5a6413?version=1.2>> k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2015a): Statistický bulletin - hl. m. Praha - 1. až 4. čtvrtletí 2014. Zahájené a dokončené byty podle druhu stavby v kraji Hlavní město Praha podle 22 správních obvodů. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20557359/33012114q4j01.xlsx/87484164-ad71-4e3a-8f06-0c23d96c154e?version=1.1>> k 14. 5. 2015.

Český statistický úřad (2015b): Statistika přistěhovalých a vystěhovalých v městské části Praha 20. Individuální anonymizovaná data.

Český statistický úřad (2015c): Statistika přistěhovalých a vystěhovalých v okresech Praha-západ a Praha-východ. Individuální anonymizovaná data.

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (2015): Archiv ortofoto map.
Dostupné z: <<http://mpp.praha.eu/OrtofotoArchiv>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky BESIPu. Dostupné z: <<http://www.ibesip.cz/cz/aktivity/archiv-kampani/bezpecna-obec/ridici-koordinacni-a-analyticke-aktivity/monitorovani-nehodovych-lokalit>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Domu dětí a mládeže Horní Počernice. Dostupné z:
<<http://www.ddm-hp.cz/?stranka=fotogalerie&adresa=Velikono%C4%8Dn%C3%AD%20d%C3%ADln%C4%8Dky>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Kulturního střediska Domeček. Dostupné z:
<<http://www.divadlopocernice.cz/domecek/kurzy/anglictina-konverzace>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Městské knihovny v Praze. Dostupné z:
<<http://www.mlp.cz/cz/kontakty/pobocky/ustredni-knihovna>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Místní veřejné knihovny Horní Počernice. Dostupné z:
<<http://www.knihovnapocernice.cz>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Rodinného centra MUM. Dostupné z: <<http://www.rcmum.cz/onas>> k 14. 5. 2015.

Internetové stránky Základní umělecké školy Ratibořická. Dostupné z:
<<http://www.zus-hp.cz/obory/hudebni-obor>> k 14. 5. 2015.

Koncept územního plánu hlavního města Prahy (2009).

Útvar rozvoje hlavního města Prahy (2012): Základní mapa MTVU. Dostupné z:
<<http://mpp.praha.eu/OrtofotoArchiv>> k 14. 5. 2015.